

מקור התוקף של חובת יישוב ארץ ישראל לשיטת הרמב"ם

מיכאל לאב

הקדמה

במה עוסק מאמר זה?

במאמר זה אציג תובנה שלי, לאור מספר מקורות בתנ"ך, לשאלת מקור תוקפה של חובת יישוב הארץ. לדעתי, חובת יישוב הארץ, כחובת האמונה בקב"ה, הן תנאי מהותי ובסיסי – "חלק בלתי נפרד" – בהגדרת עם ישראל, בעת יצירתו על ידי הקב"ה. מקור זה, של חובת יישוב הארץ, שונה לגמרי ממקור חובת המצוות שהינו התחייבות שנוטל על עצמו העם במעמד הר סיני, לאחר שהוא כבר עם. לכן, לא יאה מתאים להגדירה כמצווה. מעצם הגדרתה – מהותה, מדרגתה ועוצמת חיובה, שונים לגמרי וגבוהים יותר מכל מצווה. אם נגדירה כמצווה, החלפנו את מקור תוקפה, ובכך ביטלנו את עצם מהותה וערכה המיוחד, הורדנו מדרגתה, "קיצצנו את כנפיה" והצגנוה כמשהו פחות ערך בהרבה, הן מבחינת ההגדרה והן מבחינת ההשלכות המעשיות וההלכתיות.

אנסה "לתלות דבריי באילן גדול" – הרמב"ם. פסיקותיו בנושא יישוב הארץ נראות כמכילות סתירה פנימית. מצד אחד, פסיקותיו מראות שיישוב הארץ הינו לא רק חובה מעשית, לפחות, כמצווה מן השורה, אלא, למרבה התדהמה, יש לו חשיבות יוצאת דופן. מצד שני, אינו מונה זאת בין המצוות. הפרשנויות הרבות שנכתבו עליו עד עתה, למרות שהן שונות בהרבה זו מזו, כולן מוקשות לכאורה. אנסה להראות, שאם כיוונתי לדעת הרמב"ם, אזי פסיקותיו בנושא מיושבות.

מלים ומשמעותן

אנסה להסב תשומת לב, לקשר בין הדיון לבין משמעותן של מלים. נתמקד בביטויי השייכות "עם ישראל" ו"ארץ ישראל" – האם לכל אחת מישויות אלו יש זכות קיום עצמאית ללא תלות ברעותה, זאת אומרת שהן "עם ישראל" יכול להיות קיים גם כשכולו בחוץ לארץ והן קדושת הארץ קיימת גם כשהיא ללא יושביה? או האם "עם ישראל" הינו ישות בעלת זכות קיום עצמית אשר לה ניתנה הארץ, וקדושתה של הארץ נובעת מעם ישראל וקיימת רק כשיושביה עליה, ולכן יש מקום לומר "ארץ [של עם] ישראל"? או אולי להיפך – במיוחד למען יישובה של "ארץ ישראל" אשר לה זכות קיום עצמית, נוצר עם ישראל, ובהתאמה, יש מקום לומר "עם [של ארץ] ישראל"? והאם מנקודת מבט זו יכול לבוע רעיון "מפתיע", שאין לעם זכות קיום אילולא יישוב הארץ?

נושא יישוב הארץ – רקע פרשני

נושא יישוב הארץ העסיק והטריד את כלל העם היהודי, ובפרט את מנהיגיו והוגי דעותיו, משך כל הדורות, ובמיוחד בתקופות בהן שהה רוב העם מחוץ לארצו – תקופת מדוי עם ישראל במדבר¹, תקופת גלות בבל², ומעת חורבן בית שני עד וכולל ימינו אלה. בתקופות אלו נוצר מתח עקב יתרון חו"ל על הארץ באחד או יותר מהנושאים החשובים – סכנת חיים, פרנסה, איכות חיים ונוחיות. נטחנו עד דק אספקטים שונים – האם זו מצווה מהתורה או מדרבנן, חובת הכלל או הפרט, האם נוהגת בזמן הגלות הארוכה או לא, האם יש חובת כיבוש, מה הם הגבולות ועוד³. מעת תחילת הציונות ומתנגדיה ביהדות החרדית, ובמיוחד בימינו, מעת השואה ותקומת מדינת ישראל, כאשר חל פחות, או אף מהפך, בנושא יתרונות החיים בחו"ל, עולה אקטואליות הנושא יותר ויותר.

בספרות התנאים והאמוראים מוזכרת החשיבות של מעשה יישוב הארץ אף בהשוואה לכל המצוות: במדרש "ספרי" על הפסוק (דברים יב, כט) "כִּי-יִכְרֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-הַגּוֹיִם, אֲשֶׁר אֶתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּ אוֹתָם-מִפְּנֵיךְ; וְיִרְשְׁתָּ אֹתָם, וַיִּשְׁבְּתָּ בְּאַרְצָם" יש שני סיפורי מעשה אודות חכמים שהיו בדרכם לרדת לחוצה לארץ, וכשהגיעו לגבול ארץ ישראל, בכו וחזרו בהם, "אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה":

1. שמות יד-יא-יב:
וַיֹּאמְרוּ, אֶל-מֹשֶׁה, הַמִּבְלִי אֵין-קָבְרִים בְּמִצְרַיִם, לְקַחְתָּנוּ לָמוֹת בְּמִדְבָּר: מֵה-זֹּאת עָשִׂיתָ לָנוּ, לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. הֲלֹא-זֶה הַדָּבָר, אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם, לֵאמֹר, חָדַל מִמֶּנּוּ, וְנַעֲבֹדָה אֶת-מִצְרַיִם: כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת-מִצְרַיִם, מִמֵּתְנֵנוּ בְּמִדְבָּר בְּמִדְבַר יִד-ד:
וְלָמָּה יְהוָה מְבִיא אֹתָנוּ אֶל-הָאָרֶץ הַזֹּאת, לְנַפֵּל בַּחֲרֹב--נָשִׁינוּ וְטָפְנוּ, יְהִי לָנוּ, הַלֹּא טוֹב לָנוּ, שׁוּב מִצְרָיִם. וַיֹּאמְרוּ, אִישׁ אֶל-אָחִיו: נָתַנָּה רֹאשׁ, וְנָשׁוּבָה מִצְרָיִם.
2. דניאל ט ואילך וכן ספרי עזרא ונחמיה.
3. ראה מאמרים באתר "דעת" – <http://www.daat.ac.il>:
(1) "מצוות יישוב ארץ ישראל", חיים נבון (סקירת דעות האם לדעת הרמב"ם זו מצווה מהתורה או מדרבנן) <http://daat.co.il/daat/israel/maamarim/mitsvat-2.htm>
(2) "מצוות יישוב ארץ ישראל בראיה היסטורית", ירמיהו מלחי (התפתחות הנושא והמתח מעת חורבן בית שני אצל חכמי ארץ ישראל, חכמי בבל ובניינים) http://daat.ac.il/daat/kitveyet/sde_chem/malhi-4.htm
(3) "ביאור ה'ספרי' במצוות יישוב ארץ ישראל", הרב יעקב זיסברג (דן בפרשנות הרמב"ם ובעל ה' מגילת אסתר' ומתייחס להשמטה ברמב"ם ולכן שרבי יהודה בן בתירא אכן ירד בסוף לחו"ל) <http://www.daat.co.il/daat/kitveyet/hamaayan/biur-2.htm>
(4) "עצמאות ישראל בארצו – מצווה או עצה?", הרב יעקב זיסברג (עד כמה עצמאות העם בארץ כלולה במצווה, נושא שלושת השבועות) <http://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/taleyet/at-smaut-2.htm>
(5) "מצוות כיבוש הארץ לרמב"ם", הרב שלמה אבינר (דן בנושא: כיבוש לעומת יישוב) <http://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/shana/mitsvat-2.htm>
(6) "ארץ ישראל במחשבת המקרא", יהודה אליצור (ניבוי היסטוריית הארץ בתורה, המושג "ארץ ההשגחה" והייחודיות הגיאופוליטית של הארץ) <http://www.daat.ac.il/daat/tanach/maamarim/elitsur-1.htm>
(7) "מצוות כיבוש ארץ ישראל ויישובה", יהודה מוריאל <http://www.daat.ac.il/daat/toshba/madrach/mitsvat.htm>
(8) "ארץ ישראל – קדושה וכיבוש", יהודה רחנברג (נושא ארבעת השבועות – שלא ימרו באומות, שלא יעלו בחומה ועוד) <http://www.daat.ac.il/daat/israel/kdusha/7-2.htm>

מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיא בן חרש ורבי חנינא בן אחי רבי יהושע ורבי יונתן, שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלסטום, זכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם וחלגו דמעוניהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה 'וירשת אותם וישבת בארצם', וחזרו ובאו למקומם. אמרו: 'ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה'.

ומעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים בנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד הימנו תורה, והגיעו לציידן זכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם וחלגו דמעוניהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה 'וירשתם אותם וישבתם בארצם', וחזרו ובאו למקומם. אמרו: 'ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה'.

בתוספתא עבודה זרה פרק ה: "מלמד ששייבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה", ועוד: "כל המניח את ארץ ישראל בשעת שלום ויוצא, כאילו עובד עבודת כוכבים". ועוד: "ישראל שבחוצה לארץ עובדי עכו"ם בטהרה הן".

במדרש משלי פרק י": "אמר רבי נחמיה: ארץ ישראל היא מכפרת על עוונות מתיא".
בכתובות קי"א א: "אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עוון".

תמיהה על הרמב"ם: הכיצד אינו מונה את יישוב ארץ ישראל כמצווה?!

בתלמוד⁴ נזכר כי בתורה שבכתב יש 613 מצוות. הרמב"ם⁵ (1135 – 1204), ב"ספר המצוות", חולק על חיבורים קודמים העוסקים במניין המצוות וקובע את דעתו שלו מה הן אותן 613 המצוות. הוא מפתיע בכך שאינו מונה את יישוב הארץ במניין המצוות! הרמב"ם⁶ (1194 – 1270), הן בספרו "השגות לספר המצוות" ("מצוות ששכח הרב") מצוות עשה ד', והן בפירושו לתורה, חולק, ומונה אותה כמצווה בפרשת מסעי (במדבר לג,ג): "וְהוֹדֵשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ, וַיִּשְׁבְּתֶם-בָּהּ, כִּי לָכֵן נָתַתִּי אֶת-הָאָרֶץ, לְרֵשֶׁת אֹתָהּ". לפי הרמב"ם מצווה זו נוהגת גם בגלות והיא חובה על כל יחיד: "היא מצוות עשה לדורות, מתחייב כל אחד ממנו, ואפילו בזמן גלות" ומוכיח זאת בין היתר מה"ספרי" לעיל:

ולשון ספרי: "מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיא בן חרש ורבי חנינא בן אחי ר' יהושע ור' נתן, שהיו יוצאין חוצה לארץ, והגיע לפלטיה, זכרו את ארץ ישראל, וזקפו את עיניהם, זלגו דמעוניהם וקרעו בגדיהם, וקראו המקרא הזה: 'וירשתה וישבתה בה ושמרת לעשות'. ואמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות".

4. בבלי מכות כג,ב: "דרש רבי שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה בסיני".
5. ראה ב <http://he.wikipedia.org> "פורטל:יהדות" \ "אישים ביהדות" \ "הרמב"ם"
6. ראה ב <http://he.wikipedia.org> "פורטל:יהדות" \ "קטגוריית יהדות" \ "אורן הספרים היהודי" \ "ספרי מצוות" \ "ספר המצוות לרמב"ם"
7. ראה ב <http://he.wikipedia.org> "פורטל:יהדות" \ "אישים ביהדות" \ "הרמב"ם"

הרמב"ם אינו מנמק את מסקנותיו, כדרכו. אציג תחילה את דעותיהם של מפרשי הרמב"ם⁸, ואראה שלמרות שהן מגוונות, עדיין כולן מוקשות בבירור ואף אחת מהן אינה מספקת הסבר משביע רצון ומיושב. אנסה להוסיף נופך משלי מתוך נקודת מבט שונה לגמרי מהמקובל.

הפרשנויות הקיימות ברמב"ם והקושיות עליהן

פרשנות אחת – מצווה בעבר אך לא כיום

רבי יצחק בן ליאון בחיבורו "מגילת אסתר"⁹ פירש שלדעת הרמב"ם נהגה מצווה זו רק עד זמן הגלות, ולכן הרמב"ם אינו מונה אותה, היות ואינה נוהגת כיום. הוא גם מנסה ליישב איך יסביר הרמב"ם את ה"ספרי": והמאמר שהביא [הרמב"ן] מ"ספרי", שבכו וקראו המקרא הזה "וירשתה וישבת בה", נראה לי שעל שלא היה בידם לקיים מקרא זה, לפי שהיה הבית חרב, היו בוכים, והראיה ממה שקרעו את בגדיהם, שנראה שעל החורבן היו מתאבלים, שאם מצווה זו היתה נוהגת גם לאחר החורבן, למה ככו וקרעו את בגדיהם? והלא גם עתה היו יכולים לקיימה! לכך נאמר שבודאי מצווה זו אינה נוהגת אחרי חורבן הבית.

מתנגדי הציונות אימצו פרשנות זו בחום¹⁰.

רבי אברהם בורנשטיין מסוכטשוב¹¹, בשו"ת "אבני נזר"¹², סותר פרשנות זו מכך שב"ספרי" עצמו כתוב משפט נוסף, החסר בקטע המצוטט ברמב"ן, ובו מפורט שהחכמים חזרו בהם ובסופו של עניין לא יצאו לחו"ל. הוא מציין מעשה שני הצמוד לראשון ב"ספרי", שבסופו, אף לשם לימוד תורה לא יצאו לחו"ל(!): והנה הדבר ברור שבעל מגילת אסתר לא ראה הספרי בעצמו, רק מה שהביא הרמב"ן, כי בספרי פרשת ראה [כתוב] המעשה הזאת, ושם מפורש בזה הלשון: 'וחזרו ובאו למקומם, אמרו – ישיבת ארץ ישראל שקולה ככל המצוות'. ועוד שם בספרי [מעשה שני בחכמים אחרים] שהלכו חוצה לארץ ללמוד תורה בניצבים אצל רבי יהודה בן בתירה, ומשזכרו ארץ ישראל חזרו, ומסיים כדלעיל. הנה שהמצווה בזמן הזה, ועל כן חזרו אפילו מתלמוד תורה, לקיים ישיבת ארץ ישראל, ששקולה ככל המצוות.

8. ראה גם מאמרים האוספים ומסדרים את ההסברים השונים ברמב"ם:

(1) "מצוות יישוב ארץ ישראל", חיים נבון

(סקירת דעות האם לדעת הרמב"ם זו מצווה מהתורה או מדרבנן)

<http://daat.co.il/daat/israel/maamarim/mitsvat-2.htm>

(2) "מדוע הרמב"ם לא מנה במנין המצוות את מצוות יישוב ארץ ישראל", עו"ד גיל נדל

<http://www.articles.co.il/article.php?id=9598>

מאמרים – רשת הפצת מאמרים מקצועיים לשימוש חופשי – רוחניות ושיפור עצמי – יהדות

(3) חנוך קאהן מיישיבת שילה – ראה "ישיבת שילה" \ "שיעורים" \ "הלכה" מאמר "עליה לארץ"

<http://www.yshilo.co.il/beitMidrash/shiur.asp?id=454>

9. רבי יצחק בן ליאון בחיבורו "מגילת אסתר" על ספר המצוות לרמב"ן עשה ד'

10. האדמו"ר מסטמאר – "ויאל משה", מאמר ג' שבועות ומאמר ישוב א"י

11. ויקפדיה, פורטל: יהדות \ קטגוריית יהדות \ אדמו"רים \ רבנים אורתודוקסים \ רבנים פולנים \ אברהם בורנשטיין

12. שו"ת "אבני נזר" חלק יורה דעה תשובה תנ"ד אות ו'

הרב נחום אליעזר רבינוביץ, מיישיבת ההסדר "ברכת משה" שבמעלה אדומים¹³, סותר את דעת ה"מגילת אסתר", הן מכך שהרמב"ם מונה בספר המצוות גם מצוות רבות שאינן נוהגות כיום (קורבנות, מלך וכדומה) והן מכך שהרמב"ם פוסק הרבה הלכות שמהן משתמע, חד משמעית, שחובת יישוב הארץ נוהגת גם בזמן הזה, כגון: בהלכות מלכים, פרק ה', הלכה ט' –

אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן הנכרי, ויחזור לארץ. וכן יצא הוא לסחורה. אבל לשכון בחוץ לארץ אסור, אלא אם כן חזק שם הרעב וכו'. ואף על פי שמותר לצאת, אינה מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון, שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כליה.

בהלכות מלכים, פרק ה', הלכה יב –

לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה נוכרים, ואל ידור בחוץ לארץ, ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל היוצא לחוץ לארץ, כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה', לאומר: לך עבד אלוהים אחרים" ובפרעניות הוא אומר: "ואל אדמת ישראל לא יבוא".

בהלכות אישות, פרק יג, הלכה כ' –

אמר האיש לעלות לארץ ישראל, והיא אינה רוצה – תצא שלא בכתובה; אמרה היא לעלות, והוא אינו רוצה – יוציא וייתן כתובה; והוא הדין לכל מקום מארץ ישראל, עם ירושלים: שהכול מעלין לארץ ישראל, ואין הכול מוציאין משם; והכול מעלין לירושלים, ואין הכול מוציאין משם.

פרשנות שניה – אינה נמנית כי חופפת למצווה אחרת וכלולה בה

הרב אברהם בורנשטיין מסוכטשוב (ה"אבני נזר") פירש¹⁴, שלדעת הרמב"ם זו כן מצווה (כך שלמעשה אין מחלוקת הלכתית בינו לבין הרמב"ן) אן: "דמצוות החרם תחרימם היא כדי שאנחנו נשב בארץ... על כן לא נמנה החרם תחרימם וישיבת ארץ ישראל לשתיים, ומנה רק מצוות החרם תחרימם". הוא מניח שיש חפיפה גמורה בין שתי המצוות, ולדעתו, שיטת הרמב"ם היא לא למנות בנפרד מצוות "כפולות", בעוד שיטת הרמב"ן היא כן למנותן בנפרד, דוגמת מצוות עשיית מקדש (שהוא לצורך ארון וכפורת) ומצוות עשיית ארון וכפורת, שהרמב"ם מונה אחת מהן והרמב"ן מונה את שתיהן. פירוש זה ניתן לסתירה מכך שבספר המצוות (עשה קפ"ז) משמע ברמב"ם שיש מצווה לרדוף את שבעת העממים גם מחוץ לארץ ישראל. ועוד קשה, שמצוות יישוב ארץ ישראל ודאי אינה מתמצה בהריגת העממים היושבים בה. לכן קשה לומר ששתי המצוות הן ממש אותה מצווה אלא בניסוח שונה.

13. www.birkatmoshe.org.il/images/bmhaae07.doc

14. שו"ת "אבני נזר" חלק יורה דעה תשובה תנ"ד אות ו'

פרשנות שלישית – אינה נמנית כי אינה אלא הגדרה לקבוצת מצוות

הרב יששכר טייכטהל בשם הגאון ר' יונה דב בלומברג¹⁵, פרש, שלדעת הרמב"ם זו כן מצווה (כך שלמעשה אין מחלוקת הלכתית בינו לבין הרמב"ן), אך היות והיא "מצווה כללית" בכך שהיא מהווה "הגדרת קבוצה" למצוות האחרות, לכן לא מנאה בפני עצמה:

כיוון דיישוב ארץ ישראל הוא מצווה יקרה כל כך, שהוא כלולה מכל המצוות, וכוללת כל התורה, וכל קביעת המועדים וראשי חודשים וכל מצוותיה תלוין בה... וכן כל חיית האומה תלוי בה, אם כן הוא מצווה כוללת ולא פרטית; על כן אינה באה בחשבון המצוות, שבאה לחשוב רק מצוות פרטים.

גם הרב קוק¹⁶ פרש כך:

שגם הרמב"ם סובר שהוא מדאורייתא, ומה שלא מנאו הוא מפני שכולל בתוכו הרבה מצוות התלויות בארץ, וכמו שכתב בשורש ד', שאין ראוי למנות הציויים הכוללים התורה כולה, והוא הדין יישוב ארץ ישראל, שהרבה גופי תורה תלויים בו, ועוד לפי מה שכתב הרמב"ן שכל המצוות לא ניתנו בעיקרן אלא לקיימן בארץ ישראל...

פרשנות זו מסתמכת על כלל שקבע הרמב"ם עצמו בספר המצוות:

הכלל הרביעי: שאין למנות ציויים הנוגעים לכל מצוות [התורה כולה]: יש בתורה עשין ולאווין שאינם על דבר מסוים, אלא כוללים את המצוות כולן, כאילו יאמר [ית']: עשה כל מה שצויתך עליו והשמר מכל מה שהזהרתך ממנו, או: אל תמרה בשום דבר ממה שצויתך עליו. שכן אין מקום למנות את הציווי הזה כמצווה בפני עצמה, לפי שאינו מצווה לעשות איזה דבר מסוים עד שיהיה [ראוי להקרא] מצוות עשה; וגם אינו מזהיר ממעשה מסוים – עד שיהיה [ראוי להקרא] מצוות לא תעשה, כך למשל, אומרו: "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו" (שמות כג, ג), וכגון אומרו: "את חקותי תשמרו" (ויקרא יט, ז), "ואת משפטי תעשו" (שם יח, ד), "ושמרתם את בריתי" (שמות יט, ה), "ושמרתם את משמרתני" (ויקרא יח, ג) והרבה כאלו.

הרב יהודה הרצל הנקין (שו"ת בני בנים, ח"ב, מ"ב) שלל דעה זו מניתוח הדוגמאות שמביא הרמב"ם עצמו להסברת אותו כלל עצמו. אצטט את דבריו:

הרי לא הוציא אלא מצווה שאין בה מעשה מיוחד, וכמו הדוגמאות שהביא שם: 'קדושים תהיו', 'ומלתם את ערלת לבבכם', ועוד, ואינו דומה ליישוב ארץ ישראל, שיש בו מעשה מיוחד לדור בארץ, ואם נמצא מחוץ לארץ – לעבור את הגבול ולבוא לארץ.

15. "אם הבנים שמחה" ספרו של הרב יששכר טייכטהל, עמ' קנ"ד (בשם הגאון ר' יונה דב בלומברג).

16. שו"ת ציצן אליעזר חלק ז' סימן מ"ח בשם הגרא"י קוק.

פרשנות רביעית – ציווי כללי שאינו מגדיר מה לעשות, לכן המצווה עצמה היא מדרבנן

הרב נחום אליעזר רבינוביץ משיבת ההסדר "ברכת משה" שבמעלה אדומים פירש:

כאשר יש ציווי שהוא רק טעם (מטרה) ללא פרטים... אם ניתן להגדיר את המצווה במעשה מסויים אז הרמב"ם יסבור שזו מצווה, אבל אם התורה ציוותה רק דבר כללי (מטרה), אין זו מצווה אבל יש חיוב על האדם ללכת בכיוון שהתורה כיוונה... לפי הרמב"ם יכולים להיות בתורה ציוויים כלליים **שאינם מצוות אלא הנחיות** כיצד לנהוג... כן בירושת הארץ, התורה אמרה שרצון ה' הוא שנשב בארץ – פירוש הדבר שכל דבר שמקדם את ישוב הארץ יש לעשותו. זהו ציווי כללי מהתורה, וחכמים תקנו את הפרטים כדי לקיים מצווה זו. לפי זה הרמב"ם סובר שמבחינת הכלל זהו ציווי אלוקי, אבל מבחינת הפרטים זוהי אינה מצווה אלא תקנת חכמים... הרמב"ם אמנם לא מונה את מצוות ישוב ארץ ישראל כמצווה (כיון שאין כאן ממש ציווי), אבל הוא מחייב לקיים את פרטי המצווה, שאותם תקנו חכמים.¹⁷

גילה הכתוב כי תכלית מסוימת רצויה היא. נמצא כל המקדם תכלית זו אף הוא רצוי. הואיל ומי שצווה על המצוות רוצה במטרות הללו – הכי אין ברצון זה כדי לחייב אותנו?¹⁸

לפי פירוש זה מוגדר יישוב הארץ ככוון בלבד, ללא כל פרטים מעשיים. ומחדש ש"כוון" שכזה הינו ישות מהתורה ללא פרטים. היא אינה מצווה אלא פחות מכך – הנחיה בלבד. חכמים תקנו את הפרטים ולכן תוקפם מדרבנן.

פירוש זה, של הוספת "חיובים" שהם פחות ממצוות¹⁹ ל-613 המצוות, אינו ברור – איך ייתכן שנושא מוגדר כיישוב הארץ הינו מהתורה, אך אין לו אפילו תוקף של מצווה, כך שתוקף כל הכרוך בכך הינו רק מדרבנן?

בנוסף, פירוש זה ניתן גם הוא לסתירה, כקודמו, על ידי הוכחת הרב יהודה הרצל הנקין (ראה בסעיף הקודם), שכן, ברור שיש מעשה מוגדר – לגור בארץ, ואם הוא נמצא בחוץ לארץ – לעבור את הגבול ולגור בארץ.

פרשנות חמישית – מצווה מדרבנן בלבד, ללא כל חיוב מהתורה

"פאת השולחן"¹⁹ מפרש ברמב"ם שלדעתו זו מצווה מדרבנן בלבד:

רק דלהרמב"ם צריך לומר דהכל מדרבנן; ולרמב"ן מכרעא פשטא דלישנא, מצוות ישיבת ארץ ישראל מצווה ככל מצוות עשה מן התורה, דלא מיחזור דמצווה דרבנן תהיה שקולה ככל מצוות עשה דאורייתא.

17. www.birkatmoshe.org.il/images/bmhaae07.doc

18. נחום אליעזר רבינוביץ, שיטת הרמב"ם והרמב"ם במצוות ירושת הארץ, תחומין ה, 180

19. "פאת השולחן", בית ישראל א, י"ז

אך אנו רואים שהוא מקשה על הסברו שלו עצמו, ואומר, שההסבר ברמב"ם שזו מצווה מדרבנן, אינו מתיישב עם פסקי הרמב"ם, מהם משתמע כי לחובת יישוב הארץ יש תוקף לפחות כמצווה מהתורה. גם מהצדקת הברורה את הרמב"ן, נראה ש"פאת השולחן" עצמו מבין שפירושו אינו מיישב את הרמב"ם כראוי.

דרך חדשה בהבנת הרמב"ם

אנסה לסלול דרך חדשה לגמרי בהארת דעת הרמב"ם. תחילה אעלה תמיהה נוספת בדבריו:

תמיהה על תמיהה בדברי הרמב"ם – סתירה פנימית!!

כבר ראינו לעיל, לכאורה, סתירה פנימית בדעת הרמב"ם בכך שלמרות שאינו מונה את יישוב ארץ ישראל כמצווה, בכל זאת הוא פוסק ב"משנה תורה" הרבה הלכות הנובעות ממנה. אך ישנה תמיהה יותר גדולה, בכך, שלמרות שאינו מונה את יישוב ארץ ישראל כמצווה, מייחס לה הרמב"ם חשיבות עצומה לגבי עם ישראל – חשיבות שממש אין למעלה הימנה, ושהיא, בבירור, מעבר לחשיבות מצווה רגילה:

נצטט מתוך ספר המצוות לרמב"ם (בתרגום הרב יוסף קאפח), מצוות עשה, מצווה קנ"ג:

הציזוי שצינו יתעלה בחשבון חודשים ושנים, חזו היא מצוות קדש החודש... "החדש הזה לכם ראש חדשים"... מצווה זו לא יעשנה לעולם אלא בית דין הגדול דווקא ובארץ ישראל דווקא... דע, שהחשבון הזה שאנו מחשבים היום ויודעים בו ראשי החודשים והמועדים, אין מותר לעשותו **אלא בארץ ישראל בלבד**; אבל בשעת הדחק ובהעדר חכמים מארץ ישראל, אז מותר **לבית דין הסמוך בארץ ישראל** לעבר שנים ולקבוע חודשים בחוצה לארץ, כדרך שעשה ר' עקיבא, כמו שנתבאר בתלמוד וזוהו יש קושי גדול, והידוע על הרוב כמעט תמיד היה בארץ ישראל, והם שיקבעו חודשים ויעברו שנים בדרכים המקובלות אצלם ובהתקבצם יחד. **ויש כאן יסוד גדול מאד מיסודות האמונה, שלא ידעוהו ולא ירגישו בו אלא המעמיקים חקר**. היינו: זה שאנו מחשבים היום בחוצה לארץ בסדר העיבור שבידינו ואומרים שיום זה ראש חודש ויום זה חג – הרי **בשום פנים** לא בגלל חשבוננו אנו עושים אותו חג, **אלא מפני** שבית דין בארץ ישראל כבר קבעו יום זה חג או ראש חודש, ומפני שהם אמרו שהיום ראש חודש או היום חג, הוא נעשה חג או ראש חודש, בין שהייתה פעולתם זו על פי חשבון או על פי ראייה... ואין אנו עושים היום חשבון אלא כדי שנדע את היום שקבעו בו בני ארץ ישראל, כיון שבסדר זה עצמו מחשבים וקובעים היום – לא בראיה; ועל קביעתם אנו סומכים – לא על חשבוננו. ואין חשבוננו אלא לגלוי מילתא, והבן זה היטב... **והנני מוסיף לך באור: אילו הנחנו, למשל, שבני ארץ ישראל ייעדו מארץ ישראל – חלילה לאל מלעשות זאת, לפי שכבר הבטיח שלא ימחה ולא ישרש את שארית האומה לגמרי** – [ואילו הנחנו] שלא יהיה בית דין בנמצא, ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ ישראל – הרי אז לא היה חשבוננו זה מועיל לנו כלל בשום אופן, לפי שאין לנו לחשב בחוצה לארץ ולעבר שנים ולקבוע חודשים אלא באותם התנאים המזכירים, כמו שביארנו "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיה ב, וכן מיכה ד, ב).²⁰

20. ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה, מצווה קנ"ג.

<http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/hamitsvot/ase4-2.htm>

הרמב"ם קבע כאן שני כללים, ומדגיש מאוד את חשיבותם – "ויש כאן יסוד גדול מאד מיסודות האמונה, שלא ידעוהו ולא ירגישו בו אלא המעמיקים חקר":

● **האחד** – אם נניח שלרגע אחד לא יהא אף יהודי בארץ ישראל – "אילו הנחנו, למשל, שבני ארץ ישראל ייעדרו מארץ ישראל" – הרמב"ם מיד מרגיע שה' מחויב שזה לא יקרה – "חלילה לאל מלעשות זאת" – מכיוון שבזאת יתבטל לעולמים העם היהודי ואין כל אפשרות לחדש את תוקפו שהיה לו! נשים לב לביטוי החד משמעי: "לפי שכבר הבטיח שלא ימחה ולא ישרש את שארית האומה לגמרי" – ברגע שהיהודי האחרון "סוגר את האור", זה לא שזה עם שזמנית אינו נמצא בארץ, אלא בזאת נמחה העם מכל וכל!²¹ למרות שכלל זה קיצוני, מפתיע ומדהים בעוצמתו,²² מתייחס אליו הרמב"ם כדבר המובן מאליו עד שהוא מזכירו כבדרך אגב בלבד בלא לציין את מקורו!

● **השני** – אין כל תוקף לקביעת ראשי חדשים ומועדים על ידי בית דין שלא נסמך בשרשרת הסמיכה בארץ ישראל, ויהא גדול בתורה ככל שיהא. לכן תוקפם של כל מועדינו היום נובע מכך שנקבעו לפני שנים רבות על פי חישוב על ידי בית דין סמוך מהאחרונים שהיו בארץ ישראל. אילולא קבעום מראש – אין לנו היום כל חג ומועד!

משני הכללים הנ"ל מסתבר שלדעת הרמב"ם, למרות שיישוב ארץ ישראל אינו מצווה, בלעדיו בטל עם ישראל(!). כמו כן תוקף כל המועדות, חוץ משבת (הקבועה מששת ימי בראשית), נובע מחכמי ארץ ישראל בלבד, ללא כל תלות בגדולתם בתורה, ואף אם חכמי חו"ל גדולים בתורה לאין ערוך. מכאן, שלא רק שיש ליישוב הארץ חשיבות, אלא אף כזו שאין למעלה הימנה, הרחק ממה שניתן לייחס לאיזה שהיא מצווה. מכל האמור קשה: אם אינה מצווה – מה היא כן? ומניין תוקפה? ומהו בדיק היחס וההבדל בינה לבין תרי"ג המצוות שנתקבלו בתוקף מעמד הר סיני?

הַבְנַתִּי מַדְבְּרֵי הָרֵמָב"ם שֶׁלְדַעְתּוֹ יֵשׁ כִּיּוֹם לֹא־י 'חֲשִׁיבוֹת עֲצֵמִית' בְּלִתִּי תְלוּיָה
מדברי הרמב"ם להלן, בנושא המיוחדות הנשארת לעולם של מקום המזבח, ננסה להסיק לגבי ארץ ישראל –
(הרמב"ם הלכות בית הבחירה ב, א):

הַמִּזְבֵּחַ, מְקוֹמוֹ מֻכָּוֵן בְּיוֹתֵר; וְאֵין מְשַׁנֵּין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְזֶה-מִּזְבֵּחַ לְעֹלָה, לְיִשְׂרָאֵל" (דברי הימים א כב, א). וּבַמִּקְדָּשׁ נִעְקֵד יִצְחָק אֲבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹךְ-לֶךְ, אֶל-אַרְצְךָ הַמְּרִי" (בראשית כב, ב) וְנֶאֱמַר "וַיָּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת-הַבַּיִת, בְּהָר הַמֹּרִיָּה" (ראה מלכים א וז; דברי הימים ב ג, א). וּמִסֻּרַת בֶּן־הַכֹּל, שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ דָּוִד וּשְׁלֹמֹה הַמִּזְבֵּחַ בְּגֵרֶן אֲרוֹנָה--הוּא הַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ אֲבִרְהָם

21. ההבנה שברגע שאין אף יהודי בארץ – "נמחה העם מכל וכל", נמצאת גם בתרגום משה אבן תיבון לאותו קטע ברמב"ם: "ואני אוסיף לך ב'אור: אילו אפשר, דרך משל, שבני ארץ ישראל ייעדרו מארץ ישראל – חלילה לאל מעשות זאת, כי הוא הבטיח שלא ימחה אותה האומה מכל וכל". תרגום זה מצוטט באתר "דעת": <http://www.daat.ac.il/daat/shabat/luach/3a-2.htm>

22. בשם אומרו: את האבחנה בכלל המדהים הזה של הרמב"ם שמעתי בדרשת הרב שלום גולד, רב בית הכנסת "זכרון יוסף" בהר-נוף, ירושלים.

הַמִּזְבֵּחַ וְעָקֵד עָלָיו יִצְחָק, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ נֹחַ כְּשִׁיצָא מִן הַתֵּבָה, וְהוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִקְרִיב עָלָיו קִין וְהָבֶל. וְבוֹ הִקְרִיב אָדָם הָרִאשׁוֹן כְּשֶׁנִּבְרָא קִרְבָּנוֹ, וּמִשָּׁם נִבְרָא, אֲמָרוּ חֲכָמִים, אָדָם מִמָּקוֹם כְּפָרְתּוֹ נִבְרָא.

הרמב"ם שם לב לחשיבות הדיוק במיקומו של המזבח. בדרך כלל, אין הרמב"ם מנמק את פסיקותיו. כאן הוא מנמק זאת ארוכות בהיסטוריה של מאורעות הקשורים באדם ובמעשיו, החל ממקום עפר יצירתו של אדם הראשון, דרך תקופת האבות, ועד לדוד ולשלמה. לדעתי, משתמעת מדבריו הדעה, כי היסטוריה הקשורה באדם ובמעשיו, עשויה לייחד את המקום, להיות מקום, לו ערך מיוחד בעיני הקב"ה. לדעתי, גם נובעת מדבריו הקביעה כי מיוחדות שכזו, לאחר שהושלמה "בנייתה", כבר תישאר לעולמים בלא צורך בשום התערבות נוספת של האדם, וזו הסיבה שמקום המזבח כבר לא ישתנה לעולם – "וְאֵין מְשַׁנֵּין אוֹתוֹ מִמָּקוֹמוֹ לְעוֹלָם". היוצא מדבריו הוא, שלמקום המזבח נבנתה "חשיבות עצמית", שכן מיוחדותו כבר אינה תלויה במשהו נוסף.

אנסה להסיק – מה תהא בהתאם דעת הרמב"ם לגבי כלל ארץ ישראל? כבר ראינו לעיל (בספר המצוות במצוות קידוש החודש) את החשיבות המדהימה שמייחס הרמב"ם ליישוב הארץ ולבית דין הסמוך בארץ ישראל. הוא חותם שם בקביעה נחרצת: *כמו שביארנו "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיה ב, ג).* לדעתי, מביא הרמב"ם פסוק זה כדי להראות שהן מיוחדות ארץ ישראל ("ציון") והן מיוחדות ירושלים תישארנה לעולמים. אך מניין נובעת "חשיבות עצמית" זו? – לדעתי, סובר הרמב"ם כי בדומה למקום המזבח, גם לארץ ישראל ולירושלים יש היסטוריה של מאורעות הקשורים באדם ובמעשיו, והחשובים לקב"ה, אשר "בנו" להם ערך מיוחד בעיני הקב"ה, ערך אשר כבר יישאר לעולמים בלא תלות בשום דבר נוסף – "חשיבות עצמית". אנסה להראות מה יכולה להיות ההיסטוריה הרלוונטית. אתמקד בארץ ישראל:

הבה נעיין בדברי ה' לאברהם (בראשית יג, יד-יז):

שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה, מִן-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אַתָּה שָׁם-צִפְנָה וְנִגְבָּה, וְקִדְמָה וְיָמָּה. כִּי אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה רֹאֶה, לֵךְ אֶתְנֶנָּה וְלִזְרֹעַךָ, עַד-עוֹלָם. וְשִׁמְתִּי אֶת-זֶרְעֶךָ, כְּעֹפֶר הָאָרֶץ, אֲשֶׁר, אִם-יִוָּכַל אִישׁ לְמִנּוֹת אֶת-עֹפֶר הָאָרֶץ--גַּם-זֶרְעֶךָ יִמָּנֶה. **קוֹם הַתְּהַלֵּךְ בָּאָרֶץ, לְאַרְכָּה וּלְרַחֲבָהּ, כִּי לְךָ אֶתְנַנָּה.**

גם ליצחק מצווה הקב"ה (בראשית כב, ג-ה):

אַל-תִּירָד מִצְרָיִמָה, שְׁכֵן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ גֹּיִר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאַהֲיָה עִמָּךְ וַאֲבָרְכְּךָ, כִּי-לְךָ וְלִזְרֹעֲךָ, אֶתֶּן אֶת-כָּל-הָאֶרֶצַת הָאֵל, וְהִקְמַתִּי אֶת-הַשְּׁבִעָה, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ.

דעת הרמב"ם בנושא מקום המזבח, כי היסטוריה הקשורה לאדם ולמעשיו עשויה לגרום חשיבות תמידית, נותנת משמעות חשובה לנדודי האבות בארץ. אין הם סתם "תור וטייל למען תתרשם מיופי הארץ", אלא, אברהם ירוויח מכך תועלת ממשית – הארץ תיוחד לעולמים, עקב נדודיו ומעשיו המיוחדים במקומות רבים בארץ.

לאור הנ"ל, תתווסף לנו הבנה בפסוקים הבאים בפרשת וארא (שמות ו, ח-ח):

וְאָרָא, אֶל-אַבְרָהָם אֶל-יִצְחָק וְאֶל-יַעֲקֹב--בָּאֵל שַׁדַּי, וְשָׁמַי יְהוָה, לֹא נִדְעָתִי לָהֶם. וְגַם הִקְמוּתִי אֶת-בְּרִיתִי אִתָּם, לָתֵת לָהֶם אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן--אֶת אֶרֶץ מִגְרִיהֶם, אֲשֶׁר-גָּרוּ בָּהּ... וְהִבְאֵתִי אִתְּכֶם, אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יָדִי, לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִוְרֶשֶׁה, אֲנִי יְהוָה.

המלים "ארץ מגוריהם אשר גרו בה" אינן באות לתת תיאור מיותר היכן היא ארץ ישראל, ואינן באות לספר היסטוריה לשם הסיפור בלבד. הן באות להגדיר מה היא סיבת חשיבותה הגבוהה של הארץ [הגוררת את יצירת עם ישראל לשם יישובה, כפי שנראה בהמשך]. הן מתחברות היטב לציווי ה' לאברהם, ומאשרות את התובנה – לנדודי האבות, מגוריהם ומעשיהם במקומות רבים בארץ ישראל יש משמעות מחשיבה ומייחדת (או במונח חליפי – "מקדשת") לגבי כלל ארץ ישראל.²³ הסברתי מדוע לדעתי סובר הרמב"ם שקדושתה של ארץ ישראל עומדת כבר בפני עצמה, ואינה זקוקה או מותנית עתה בפעולות או נוכחות נוספת של אדם או עם.

נסה להוסיף הסבר: אם נעבור על שיחות הקב"ה עם האבות – כמעט כולן נסובות על דבר אחד – ארץ ישראל. חלק ניכר מהן גם מתוזמנות וקשורות עם יציאתם וחזרתם לארץ. גם אם הוכרחו לצאת עקב הנסיבות, ה' "מארגן" שישבו. ברוב השיחות מטיל הקב"ה משימה יחידה על האבות – לגור בארץ. ה' אינו מטיל על האבות קיום יומיומי או מזמן לזמן של מצוות עשה כלשהן, אך כן מטיל עליהם משימה יחידה ומחזרה בכך, שאינה מעמידה דרישות מיוחדות, מלבד סתם "לגור" בארץ זו דווקא. וראה זה פלא – ה' קושר זאת לירושת הארץ לזרעם לעולמים! האם עצם גדולתם של האבות אינה מספקת להבטיח את מתנת הארץ הזו לעולמים לזרעם? נראה כאילו הקב"ה אינו רוצה לסמוך על שבועה בלבד, ולכן דורש מהם לגור בה. מדוע? לפי הסברנו לעיל – רק על ידי מגוריהם ופעילותם בארץ תוכל היא להתייחד לעולמים עקב זכרון פעילותם כאן. בעיני הקב"ה, אין לייחס חשיבות לאובייקט דומם בזכות עצמו, אלא אך ורק עקב קשר היסטורי לאדם. מה שחשוב לקב"ה הוא להנציח את זיכרונותיו מהאבות על ידי נתינת הארץ בה הם חיו ופעלו, לזרעם. לולא פעילותם כאן לא היתה לקב"ה "נקודת משען" תמידית לצורך קיום שבועתו לאבות. חשיבות, מיוחדות (או במונח חליפי – "קדושה") נובעת עקב זכרון פעילויות האדם. מיוחדות משמעה שזכרונות אלו חביבים וחשובים לקב"ה. מתוקף המיוחדות הנובעת מהזכרונות באה

23. במאמר מוסגר: הבה נעיין בציוויי הקב"ה לאברהם בלכתו לארץ ובמעשה העקדה –
(בראשית יב, א-ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם, לֵךְ-מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֵרָאָה. וְאָמַרְתָּ, לְגוֹי גָדוֹל, וְאַבְרָכְךָ, וְאֶגְדַּלְתָּ שְׁמִי; וְיָדִיעָה בְּרַכָּה
(בראשית כב, ב) "עַל אֶחָד הַהָרִים, אֲשֶׁר אִמַּר אֱלֹהִים"
ידועות השאלות: מדוע לא גילה ה' לאברהם מראש את זהות הארץ בציווי העקדה – את הר המוריה? רש"י מתייחס לכך בשני המקומות. ייתכן, כי הקב"ה לא פרט מראש את שם הארץ, כדי ללמדנו שחשיבות הארץ טרם הושלמה ומעשי אברהם יוסיפו לה. בדומה לכך, בציווי העקדה לא פורש מראש איזה הר – היות ומעשי אברהם ויצחק יוסיפו לחשיבות והם אשר יתנו לה את שמו, כנאמר (בראשית כב, יד) "וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא, יְהוָה יִרְאֶה, אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם, בְּהָרֵי יְהוָה יִרְאֶה".

השבועה, ולכן המיוחדות חשובה. שבועה מכח מיוחדות חזקה יותר משבועה סתם. כי שבועה לבדה משמעה החלטה. החלטה בלבד אפשר לשנות, אך זכרונות נשאים לעולמים, כך שהחלטה הנובעת מהם, "עמידה" יותר בפני שינוי.²⁴

מקורות מהתנ"ך בנושא החשיבות היוצאת דופן של יישוב הארץ

הבה נבחן מספר מקורות בתנ"ך. האם כולם, או לפחות חלקם, בולטים מספיק כדי להאיר את דעתנו הנ"ל?

מקור 1: מינוי משה על ידי הקב"ה כשליחו לבני ישראל

אנו מורגלים לומר כי משה היה שליח הקב"ה "להוציא את בני ישראל ממצרים". אנסה להראות כי למעשה זו "שליחות להוצאה ממצרים לצורך ישוב ארץ ישראל", כאשר "אין להפריד" בין שני הדברים.

מטרה יחידה עבור בני ישראל ביציאתם ממצרים – ארץ ישראל

1. בדבריו למשה מגדיר ה' מטרה אחת ויחידה והיא הארץ (שמות ג, ז-י):

רָאָה רְאִיתִי אֶת-עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם... וְאָרַדְתִּי לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם, וְלִהְיוֹתָ מִן-הָאָרֶץ הַהִוא, אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרוּחָבָה, אֶל-אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ-אֶל-מְקוֹם הַנְּעֻנִי, וְהַחֲתִי, וְהָאֲמֹרִי וְהַפְּרָזִי, וְהַחֲוִי וְהַיְבוֹסִי. וְעַתָּה, הִנֵּה צִעַקְתָּ בְּנִי-יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי... וְעַתָּה לָכֵה, וְאַשְׁלַחְתָּ אֶל-פְּרַעֲה; וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְּנִי-יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרַיִם.

בעוד שמעמד הר סיני נזכר רק כבדרך אגב. בתשובה לשאלת משה (שמות ג, יא) "מִי אֲנִי, כִּי אֵלֶךְ אֶל-פְּרַעֲה; וְכִי אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרַיִם?" עונה ה' (שמות ג, יב) "כִּי-אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְהָיָה לְךָ הָאֹת, כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ: בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת-הָעָם, מִמִּצְרַיִם, תַּעֲבֹדוּן אֶת-הָאֱלֹהִים, עַל הָהָר הַזֶּה."

2. גם בהמשך אותה שיחה כאשר מצווה ה' את משה מה לומר לזקני ישראל, מצטווה משה להזכיר מטרה אחת ויחידה – ארץ ישראל (שמות ג, טז-יז):

לֵךְ וְאֶסְפַּף אֶת-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי, אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לֵאמֹר: פֶּקֶד פְּקַדְתִּי אֲתֶכֶם, וְאֶת-הָעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרַיִם. וְאָמַר, אֲעֵלֶה אֲתֶכֶם מִעֵי מִצְרַיִם, אֶל-אֶרֶץ הַנְּעֻנִי וְהַחֲתִי, וְהָאֲמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲוִי וְהַיְבוֹסִי-אֶל-אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב, וְדִבְשׁ.

24. נשים לב כי כל דבריי לעיל על חשיבות ארץ ישראל אשר לפעמים אני קורא לה "קדושה", אינם מתייחסים לקדושתה לעניין מצוות התלויות בארץ כתרומות ומעשרות, שמיטה וכו'. כוונתי לחשיבות ולמיוחדות עצמית אשר יש לה זיקה הן לשבועת הקב"ה לאבות והן למשימת יישוב ארץ ישראל על ידי עם ישראל – זאת אומרת כוונתי למיוחדות הקודמות ואינה תלויה במצוות שנצטוו בסיני ולכן אינה קשורה לדעות בעניין "קדושה ראשונה" שקידש יהושע את ארץ ישראל ו"קדושה שניה" שקידשו עולי בבל – ולאילו מהן יש תוקף כיום.

למעשה גם דברי הרמב"ם על מקום המזבח אינם מכילים את המלה "קדושה". הרמב"ם מדבר על חשיבות המקום מיתר המקומות. גם לגבי ארץ ישראל כוונתי לעיל היא לחשיבותה העצמית בעניין שבועת הקב"ה לאבות – חשיבות שלאחר מגורי האבות בארץ הריהי קיימת לעולם ואינה תלויה בשום גורם.

ה' אינו מצווה את משה להזכיר את מעמד הר סיני לבני ישראל!
הר סיני נזכר רק כ"תירוץ לפרעה" – מדוע יש לצאת ממצרים (שמות ג, יח):

וּבָאתָ אֶתָּה וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וְאָמַרְתָּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ,
וְעַתָּה נִלְכֶּה-נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר, וְנִזְבַּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ.

3. גם בתחילת פרשת "וארא" חוזר הקב"ה ומציין מטרה יחידה להוצאת בני ישראל ממצרים (שמות ו, ב-ח):

אֲנִי יְהוָה. וְאָרָא, אֶל-אַבְרָהָם אֶל-יִצְחָק וְאֶל-יַעֲקֹב... וְגַם הִקְמַתִי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּךָ, לָתֵת לָכֶם
אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן- אֶת אֶרֶץ מִגְרִיהֶם, אֲשֶׁר-גָּרוּ בָּהּ. וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי, אֶת-נִאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
אֲשֶׁר מִצְרַיִם, מַעֲבִידִים אֹתָם; וְאָזְכֹּר, אֶת-בְּרִיתִי. לָכֵן אֵמַר לְבְנֵי-יִשְׂרָאֵל, אֲנִי יְהוָה, וְהוֹצֵאתִי
אֹתְכֶם... וְהִצַּלְתִּי אֹתְכֶם... וְגִאֲלֹתִי אֶתְכֶם... וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם, וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים;
וִידַעְתֶּם, כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, הַמוֹצִיא אֶתְכֶם, מִתַּחַת סְבֻלוֹת מִצְרַיִם. וְהִבֵּאתִי אֹתְכֶם,
אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יָדִי, לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב; וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם
מִוִּשֶׁה, אֲנִי יְהוָה.

שינוי זהות בני ישראל מבודדים צאצאי אותה משפחה ל"עם"

משלוש המובאות הנ"ל משתמע²⁵, כי בד בבד עם הוצאתם מעבדות לחירות, יש כאן העלאה ממעמד
"משפחתי" של "בני ישראל", לסטטוס "בינלאומי" של "עם" – בהגדרת שליחות משה בפרשת שמות
(שמות ג, ז-י):

"... וְאֵיךְ לְהִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם, וְלִהְיוֹתוֹ מִן-הָאָרֶץ הַהִיא, אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה, אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב
וְדִבְשׁ-אֶל-מָקוֹם הַנִּנְעֵנֶי, וְהַחֲתִי, וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרָזִי, וְהַחִוִּי וְהַיְבוֹסִי... וְעַתָּה לָכֵה, וְאֲשַׁלַּחְךָ אֶל-פְּרֹעֶה;
וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל"²⁶

25. האבחנה על תחילת הגדרת הסטטוס "עם ישראל" לקוחה ממאמרו של פרופסור צבי קוהה בגליונות פרשיות השבוע של "בר-אילן": פרשת ויחי תשס"ח: "הזהות היהודית של עם ישראל – הערות לפרשת שמות" –
<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/shemoth/qav.html>
וראה גם פרשת וקהל, תשס"ח: "הזהות היהודית של בני ישראל – הבהרות והוספות" –
<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/veyakhel/mos.html>

26. במאמר מוסגר: אמנם פרעה היה הראשון לקרואם עם (שמות א, ט): "וַיֹּאמֶר אֶל-עֶמְלֹךְ הַנֶּה, עָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל-רַב וְנִעְצוּם מִמֶּנִּי. הֲכֵה נְתַחֲמָה לוֹ...". ניעור במאמרי פרופ' צבי קוהה המבחין בין הגדרת זהות הניתנת ע"י גורם חיצוני לצרכיו הוא, במקרה זה פרעה, לצורך הגדרתם כאויב והבדלתם מהעם המצרי למען ייקל להמון להתעלל בהם ולכלותם. הוא לא התכוון לתת להם לא חירות כעם שווה זכויות במשפחת העמים ולא חזון משותף כעם... לכן אין להגדרת גורם חיצוני כל משמעות ותוקף. תוקף מחייב נובע רק מהגדרה פנימית כיצד הקבוצה מגדירה ובונה לעצמה זהות עצמית על ידי חזון, כוונים ומטרות כעם. במקרה שלנו הקב"ה הוא היוצר את העם והוא המגדיר אותו למטרת יישוב הארץ. גם זה שמדך 2000 שנה בהן רוב רובו של העם היה בגולה עדיין הוגדרו על ידי הגויים כעם, זה אינו מנתק אותנו מארץ ישראל, שהרי הגדרתם היא לצורכם ועוד שבהחלטת האומות המאוחדות מכ"ט בנובמבר 1947 הכירו במפורש גם אומות העולם בזכותנו לארץ ישראל.

ובפרשת וארא (שמות ו,ז):

"שָׁמַעְתִּי, אֶת-נְאֻקַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם... וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם... וְנָאֵלְתִּי אֶתְכֶם... וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם... וְהִבַּאתִי אֶתְכֶם, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יָדִי, לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיְעֻקֵּב; וְנָתַתִּי אֹתָהּ לְכֶם מוֹרֶשֶׁה, אֲנִי יְהוָה."

מסקנה: מטרת יצירת עם ישראל – קיום השבועה לאבות בנושא יישוב הארץ

זהות הבודדים המרכיבים את עם ישראל, מוגדרת כאן כצאצאי האבות המאמינים באלוהי האבות – "לֶךְ וְאִסַּפְתָּ אֶת-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב." וה' מצידו: "וְהִיִּיתִי לָכֶם לְאֱלֹהִים". לא מפורש שום פירוט בנושא מעמד הר סיני! מוגדרת כאן תכלית יחידה להוצאת בני ישראל מעבדות מצרים וליצירתו ולקיומו של עם ישראל – למען הקים ה' את שבועתו לאבות, לתת לזרעם המאמינים בו, את מתנת הארץ. זאת אומרת, שבהגדרה, עם ישראל מורכב מצאצאי האבות המקבלים את אלוהותו ומרותו של הקב"ה. אין התחייבויות מפורטות למצוות כלשהן. בנושא יישוב ארץ ישראל דווקא, מכל יתר ארצות העולם – זו כן התחייבות מפורשת ומפורטת, שהיא חלק מהותי ובלתי נפרד מהגדרת העם. נזכיר גם את דברי משה "הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם", לקראת הכניסה לארץ, בפרשת כי תבוא (דברים כו,א – כז,ז):

(דברים כו,א) וְהָיָה, כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ... (דברים כז,ב) וְהָיָה, בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבֹרּוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן, אֶל-הָאָרֶץ... (דברים כז,ט-י) הִסְכַּת וּשְׁמַע, יִשְׂרָאֵל, הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעָם, לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ. וְשָׁמַעְתָּ, בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ; וַעֲשִׂיתָ אֶת-מִצְוֹתָיו וְאֶת-חֻקָּיו, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם.

נראה לדעת, כי דברי משה משקפים שהקשר לארץ ישראל הוא המגדיר את העם כעם. העם, כשהוא כבר עם, מקבל על עצמו את המצוות.

שליחות משה לבני ישראל, מנקודת מבט של "הצעה שאין לסרב לה"

נזכור ששליחות משה לא היתה "להוציא את בני ישראל ממצרים". שליחות משה היתה "להוציא ממצרים כדי ליישב את ארץ ישראל". לדעת, זו השליחות השלמה, ואין לא לקצצה ולא להפרידה לשתי שליחויות נפרדות.

ההגדה של פסח מנסחת תובנה: "ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים".

משילוב שתי ההבנות לעיל, אני יכול לראות את שליחות משה לבני ישראל מנקודת מבט מפתיעה של "הצעה שאין לסרב לה" – אם מוכנים אתם ליישב את ארץ ישראל, הרי אוציאכם לחירות כעם ישראל, ולא – הרי אתם ובני בניכם אינכם עם, אלא, תישארו עבדים המשועבדים לפרעה עד עצם היום הזה (אם בכלל ישאירכם בחיים...). ובמלים בוטות: מצבם הנחות של בני ישראל ב"כור הברזל" של "בית העבדים" במצרים, בו אין להם אפילו זכויות קיום מינימליות, גורם, שהצעת הקב"ה מעמידה אותם למעשה בפני אפשרות בחירה בין המוות הנוכחי לבין חיים. ביתר שאת ניתן לראות זאת מהמדרש המובא ברש"י (שמות יג, יח ושמות יכב) ושיזכר בהמשך, שארבע חמישיות מבני ישראל

שלא רצו לצאת ממצרים מתו בשלושת ימי אפלה. הביטוי (שבת פח,א) "מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית", מתאים, אם כן, ליציאת מצרים, אף יותר מאשר לקבלת התורה... אין לי הוכחה שהרמב"ם סובר כך, אך נראה בהמשך שנקודת מבט זו מוסיפה בהבנת הרעיון שאני מנסה לפתח ולהראות שגם הרמב"ם סובר כך.

מקור 2: תחנוני משה לאחר מעשה העגל

כאשר משה מבקש מהקב"ה לסלוח על חטא העגל, הוא נעזר במספר נימוקים, אך ללא תועלת. רק לאחר הזכרת שבועת ה' לתת את ארץ ישראל לזרעם של האבות לעולמים, מתעוררת סליחת הקב"ה: (שמות לב,יא): **וַיַּחַל מֹשֶׁה, אֶת-פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו; וַיֹּאמֶר, לָמָּה יַחַרְרֶנּוּ אַפֶּיךָ בְּעַמֶּיךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, בְּכַח גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה.** והקב"ה - שותק...

(שמות לב,יב): **לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לְאֹמֶר, בְּרָעָה הוֹצִיאָם לָהֶרֶג אֹתָם בְּהָרִים, וּלְכַלֵּתָם, מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה; שׁוּב מִחֲרוֹן אַפֶּיךָ, וְהִנָּחֵם עַל-הָרָעָה לַעֲמָן.** והקב"ה - עדיין אינו מתרצה...

(שמות לב,יג): **זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדֶּיךָ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ, וַתִּדְבֹּר אֱלֹהִים, אֲרֻבָּה אֶת-זִרְעֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם; וְכָל-הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי, אֶתֶּן לְזִרְעֶכֶם, וְנִחַלְוּ, לְעֹלָם.** רק נימוק שלישי (!) זה מועיל. תשובת ה' ניתנת מייד בפסוק העוקב:

(שמות לב,יד): **וַיִּנָּחֶם, יְהוָה, עַל-הָרָעָה, אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוּ.**

מקור 3: העונש על סירוב העם להיכנס לארץ ישראל (מעשה המרגלים):

העונש לעם

על "חטא העגל", חטא של עבודה זרה, המנוגד לשתי הדיברות הראשונות במעמד הר-סיני הטרי בזכרון, ניתן עונש מינורי יחסית לעוונות האחרים שנעשו במדבר. אך על סירוב העם להיכנס לארץ ישראל בחטא המרגלים, העניש הקב"ה את כל החוטאים בעונש החמור ביותר - מוות. הפעם, כל תחנוני משה לא הועילו, אלא, אך ורק לטף שלא חטאו. אם נעיין בכתובים שם, נמצא בדברי משה לעם את התיאור **"מַרְד"** (במדבר יד,ט) **"אֵךְ בִּיהוָה, אֶל-תִּמְרִדוֹ"** אשר אינו מוזכר אף לגבי העגל. כן נמצא בדברי הקב"ה מלים חריפות, שקשה למצוא דוגמתן, החוזרות אף מספר פעמים להדגשה (במדבר יא): **"עַד אֵנָּה יִנְאַצְנִי, וְכָל מְנַאֲצִי לֹא יִרְאוּהָ, וַיִּדְעוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵאֲסֻתָּם בָּהּ, וַיִּנְשְׂאוּ, אֶת-זִנְוֵיתֵיכֶם עַד תֵּם פְּגִרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר, בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פְּגִרֵיכֶם, וּפְגִרֵיכֶם אֲתָם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה."** גם שבועת **"חִי-אֲנִי"** חוזרת פעמיים (שם, פסוקים כא,כח) וכן האמירה **"אם":** **"אם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ, "אם אֲתָם תִּבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ."** בהמשך המאמר, נראה, כי הביטוי **"אם אֲתָם**

תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ מְכִנִּים אֶף אֶת מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן, מְנַהֲיֵי הָעָם, בְּגִזְרָה, לְמִדּוֹת שְׁנִיּוֹ לְהַנִּיחַ אֶת הָעָם. נִתֵּן בְּהִשְׁאֵלָה לומר כי הקב"ה מבטא כאן "סערת רגשות" הרבה מעבר למעשה העגל. הדבר מחייב מסקנה שהנושא הנוכחי כנראה הרבה יותר חשוב...²⁷

"והקפיד השם יתברך על כבוד הארץ יותר מאשר על כבודו"

הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק הרגיש בהשוואה שעשינו, ובמכתב "קול קורא"²⁸ על חשיבות ההשתתפות במפעל הציוני, הוא כותב:

הנה מאז הכיר האחד אברהם אבינו את בוראו, היה קושר כל תקוותו והבטחתו בהנחילו את הארץ הקדושה לבניו, והלך בה לארכה ולרחבה... ואחריו יצחק... וכן יעקב... וכל פסגת תקוותם היתה, כי בניהם ישבו בארץ המוריה – ומיום מתן תורתנו הקדושה לא פסקה הנבואה מלצוות על יישוב הארץ, ואין לך פרשה בתורה שלא מזכרת בה ארץ ישראל, ואף במצוות של חובת הגוף נאמר "כי יביאך", "כי תבואו"... ואף במצוות מושכלות ונוהגות בכל מקום ובכל זמן כמו כיבוד אב ואם נאמר "למען יאריכון ימך על האדמה אשר ה' אלוהיך נותן לך".

והקפיד השם יתברך על כבוד הארץ יותר מעל כבודו, כביכול, עד שבעשיית העגל, אחרי שובם, מחל להם השם יתברך (שמות לב, יד) "וַיִּנָּחֶם, יְהוָה, עַל-הָרָעָה, אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ", ועל הוציאם דיבת הארץ וימאסו בארץ חמדה – נשבע ה' ולא יינחם, כמו שנאמר (במדבר יד, מב) "אֶל-תִּעָלֶה, כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבָּכֶם".

נראה לי כי מטבע לשון זו – "והקפיד השם יתברך על כבוד הארץ יותר מעל כבודו", קולעת נכונה ליחסו של הקב"ה לארץ ישראל, כפי המתבטא בתנ"ך ובהיסטוריה. נראה לי, כי עם כל מה שאני מנסה להראות כאן על חשיבות יישוב הארץ, עדיין נשארה דרך רבה עד להבנה ראויה של יחס הקב"ה לארץ ישראל כמתבטא במטבע לשון זו.

27. נשים לב כי בתחנוני משה לקב"ה טרם גזרת העונש במעשה המרגלים, אינו מזכיר את הנימוק השלישי אשר הועיל במעשה העגל. הרמב"ן שם לב לזאת בפירושו על המקום (במדבר יד, ו) עונה בפשטות:

והטעם, בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשוה, והם מורדים באבותם ולא היו חפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה מאד, והוא יאמר "אשר נשבעת להם בך וגו' וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם" (שמות לב יג): והם אומרים "אי אפשר במתנה זו?" לפי הסברנו מובן העניין אף יותר. הנימוק השלישי אינו הזכרת "זכות אבות" לבדה. האבות מוזכרים כסיבה למטרת הקב"ה ביצירת העם – יישוב הארץ. לכן הוא "נימוק מנצח" – הקב"ה "זקוק" לעם כדי לקיים את שבועתו. במעשה העגל חטאו במצווה – העם הפר התחייבות אך לא התכחש למטרתו כעם והנימוק הנ"ל לגיטימי ומתבקש. אך כאן הם הולכים "ראש בראש" כנגד שבועת הקב"ה ומתכחשים לעצם מטרת היותם עם. לא שייך להזכיר זכות אבות בלא הנובע ממנה – שבועת הקב"ה בנושא מתנת הארץ.

28. הגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק (מחבר "אור שמח" על משנה תורה לרמב"ם ו"משך חכמה" על החומש) – מכתב "קול קורא" לטובת קרן היסוד, בעתון "המזרחי" התורן בשנת 1920. בספר "שיבת ציון" המתעד אוסף מכתבים בנוגע לארץ ישראל מופיע מכתב זה כמכתב אחרון בספר.

מקור 4: נאום משה בתחילת ספר דברים

מבנה ספר דברים שהינו נאומו המסכם של משה

ספר דברים – הינו נאומו המסכם של משה לעם ערב כניסתם לארץ. היות ונאום זה נכתב כספר שלם בתורה הנצחית, דעתי היא, שאת הנושאים השונים יפרט לפי סדר חשיבותם הנצחית, ולא רק עקב צרכי אותו רגע. הבה נבחן: ארבעה פרקים (161 פסוקים) מקדיש משה לנושא ארץ ישראל. רק לאחר מכן בפרק ה' מתאר משה את מעמד הר סיני (29 פסוקים). ואז שוב פרקים ה,ו ותחילת ט (60 פסוקים) בנושאי ארץ ישראל, וחטא העגל מתואר אחר כך רק כבדרך אגב לנושא הקשור בארץ ישראל! (דברים ט,ו) "אֶל-הַנֶּאֱמָר בְּלִבְבְּךָ... בְּעֵדֹתַי הִבֵּיאֲנִי יְהוָה, לָרֶשֶׁת אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת... לֹא בְּצִדְקָתְךָ... וְלִמְעַן הָקִים אֶת-הַדֵּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב... וְיָדַעְתָּ, כִּי לֹא בְּצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת-הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת-לָרֶשֶׁתָּהּ" ורק אז בא פירוט מעשה העגל כדוגמא לחטאי העם, כשאחרי כן חוזר משה וממשיך בנושאי ארץ ישראל. ניתן להסיק מכך על חשיבותם של דברים.

חשיבות יישוב הארץ בהשוואה להר סיני

(דברים א,ו-ח):

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָּבָר אֱלִינוּ, בְּחֹרֵב לְאֹמֹר: רַב-לָכֶם שָׁבֹת, בְּהָר הַזֶּה. פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם, וּבֹאוּ הָרָא מִן-הָאָרֶץ וְאֶל-כָּל-שְׂכֵנֵי, בְּעֶרְבָה בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְגִבָּה, וּבְחוּף הַיָּם--אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלִּבְנוֹי, עַד-הַנָּהָר הַגָּדֹל נָהָר-פָּרָת. רָאָה נִתְּתִי לִפְנֵיכֶם, אֶת-הָאָרֶץ; בָּאוּ, וּרְשׁוּ אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב לָתֵת לָהֶם, וְלִזְרַעֲם אַחֲרֵיהֶם.

לעומת הביטוי הלא כל כך מכובד כלפי הר-סיני – "רב לכם שבת בהר הזה", הרי שלגבי ארץ ישראל ישנה כאן אריכות, שבחים, ואיזכור מפורט של שבועת הקב"ה. משתמע, כמו בתחילת ספר שמות, כי יישוב ארץ ישראל הוא המטרה הראשית, שלכן הר-סיני טפל לו.

איזכור מפורט של חטא המרגלים והעונש למשה בראש נאומו המסכם של משה

ראש נאומו המסכם של משה אמור, לדעתי, להביע את המסר החשוב ביותר. את מה מתאר משה שם באריכות? את סירוב העם להכנס לארץ במעשה המרגלים ואת העונש הנורא. הן המיקום בראש הנאום והן חומרת העונש, מעידים שניהם על חשיבות יישוב הארץ.

משה אף טורח להבהיר לבני ישראל כי העונש עליו, על משה, כי לא ייכנס לארץ, נגזר לא כעת, עקב מי מריבה, אלא בחטא המרגלים, 38 שנה קודם לכן²⁹

אמנם דברי ה' בפרשת שלח אינם ברורים (במדבר יד,כו-ל): "וַיְדַבֵּר יְהוָה... אֲמַר אֲלֵהֶם, חִי-אֲנִי נָא--יְהוָה... אִם-אֵתֶם תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי לְשִׁכֹּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם כָּלֹב בֶּן יִפְנֶה וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֻנִּי."

29. האבחנה כי עיקר הגזירה על משה ואהרן נאמרה בסיפור המרגלים וסיפור "מי מריבה" הינו טפל, לקוחה ממאמר של יהושע אנגלמן "פרשת שלח – דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר", נתפרסם ב"קולות":

http://www.kolot.info/publications/weekly_issue/bamidbar/shlach/engelman1

נז". האם הגזרה מכוננת לעם בלבד, או גם למנהיגיו משה ואהרן? משה בעצמו מאשר זאת (דברים א,ז):
"גַּם בִּי הִתְאַנֵּף יְהוָה בְּגִלְלֶכֶם לְאֹמֶר: גַּם-אַתָּה לֹא תָבֹא שָׁם". שיוך עיקר הגזירה על משה לסיפור המרגלים גם מתאים לכלל הבלתי כתוב של עונש הקשור לחטא.³⁰
 לדעתי, רוצה משה להדגיש לבניהם של דור היוצאים ממצרים את חשיבות יישוב ארץ ישראל, שעל כל יתר החטאים נמחל לעם, ורק בנושא ארץ ישראל, עקב סירובם, מתו אבותיהם במדבר ואף על משה ואהרן נגזר! עד כדי כך יצא הקצף.³¹

מקור 5: הקב"ה משתמש בביטוי יחידאי: "נשאתי את ידי"

פרשת וארא (שמות ו,ח):

וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁאָתִי אֶת-יָדִי, לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב; וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרֶשֶׁה, אֲנִי יְהוָה.

פרשת שלח (במדבר יד,ל):

אִם-אַתֶּם, תָּבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁאָתִי אֶת-יָדִי, לְשֹׁכֵן אֶתְכֶם בָּהּ--כִּי אִם-כָּלֵב בֶּן-יִפְנֶה, וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן.

(יחזקאל כ,ח):

וְאֶבְיֵאתִם, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁאָתִי אֶת-יָדִי, לָתֵת אוֹתָהּ לָהֶם.

(יחזקאל כ,מב) (הערה: ביטוי זה חוזר ביחזקאל עוד מספר פעמים):

וַיִּדְעֻתֶם כִּי-אֲנִי יְהוָה, בְּהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל-אֶדְמַת יִשְׂרָאֵל--אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁאָתִי אֶת-יָדִי, לָתֵת אוֹתָהּ לְאַבְרָהָם.

הביטוי "נשאתי את ידי", הינו ביטוי מיוחד, לתיאור מחויבות הקב"ה לשבועתו יתר על שבועה רגילה. שכן, בנוסף למילים, יש כאן גם ביטוי של פעילות גופנית להדגשה, כשם שלדוגמא, אברהם אבינו, בהשביעו את עבדו על הנושא החשוב של בחירת אשה ליצחק, הוסיף: **"שים נא ידך תחת ירכי".** הביטוי "נשאתי את ידי", מופיע בתנ"ך מספר פעמים, כולם בקשר לשבועת ה' לאבות בנושא ארץ ישראל.

30. על מה יצא הקצף על משה במעשה המרגלים?

אפשר לומר שלא טעה כלל והקצף רק עקב אחריות המנהיגים גם לטעות העם.

או אולי טעה בעצם הסכמתו לתת רשות לעם להעמיד לאיה שהיא בחינה איזשהו פרט ברעיון ארץ ישראל, שכן לגבי יישוב הארץ - עצם הצלתם והגדרתם כעם עצמאי היא לצורך יישוב הארץ ובלעדי זאת אין להם זכות קיום, ולגבי טכסיסי מלחמה - הרי באותה עת הקב"ה היה אמור להלחם עבורם כדברי משה (דברים א,ז): **"יהוה אֱלֹהֵיכֶם הֵלֵךְ לְפָנֵיכֶם, הוּא יִלָּחֶם לָכֶם: כָּל אֲשֶׁר עִשָּׂה אֲתֶכֶם, בְּמִצְוֹת-לְעֵינֵיכֶם".**

31. אז מדוע ה' תולה זאת ב"מי מריבה" בלבד?

אם משה כלל לא עשה כל טעות במעשה המרגלים, ניתן לומר שה' היה זקוק ל"אמתלה" עליה לא תהא למשה תשובה. אם טעה בהסכימו לשליחת המרגלים, ייתכן וה' עושה זאת לכבודו של משה - את השגיאה המשמעותית של משה ואת הגזירה המקורית (במדבר יד,ל) ה' אינו מזכיר שוב ובכך "מטעה" אותנו לחשוב כי בגלל "קוצו של יוד" במי מריבה נענש משה - ה' אוהב את משה ואינו חפץ לייחס לו פומבית טעות משמעותית יותר.

המילה "שבועה" מופיעה בקשר להתחייבויות הקב"ה, מספר פעמים, הן בקשר לשבועת הקב"ה לתת לאבות את ארץ ישראל (בראשית כד, בראשית כו, בראשית נ, כד שמות וד, שמות לג, במדבר יא, במדבר יד, במדבר יז, במדבר לב, יא) והן בהקשרים נוספים (בראשית כב, שמות א-ג, ד, שמות א-ג, ט), אך "נשאתי את ידי" מופיע רק בקשר לשבועת הקב"ה לאבות בנושא ארץ ישראל. ייתכן שייחודיות השימוש בביטוי זה, נובעת, מייחודיות יישוב ארץ ישראל בהשוואה ליתר המצוות.

ההבנה מהו מקור התוקף של משימת יישוב הארץ – לב המאמר

ההבדל היסודי בין יישוב ארץ ישראל לבין כל המצוות כולן

לדעתי, הראיתי מהמקורות הנ"ל, שחובת יישוב ארץ ישראל הינה בדרגה גבוהה יותר ממצווה. אם הרמב"ם אמנם סובר כך, הרי שאינו מונה אותה כמצווה, לא בגלל שאינה חיוב בדרגה אף גבוהה יותר משאר חיובי התורה, אלא, כי מעצם הגדרתה אינה יכולה "לרדת" לדרגת מצווה. נסביר: "מצוות" הן "בסך הכל" אוסף ההתחייבויות שקיבל עם ישראל על עצמו בברית עם הקב"ה במעמד הר סיני. אם כן, מקור חובת המצוות, הוא התחייבות שנוטל על עצמו העם במעמד הר סיני, לאחר שהוא כבר עם. "ברית" – הינה חוזה מחייב בין שני צדדים קיימים. הצדדים הקיימים טרם כריתת החוזה, הם אשר נותנים לו את תוקפו. חוזה יכול לכלול קנסות על צד המפר את תנאיו, אך מעצם מהותו של חוזה, אין הפרתו מסוגלת לבטל את **קיום** הצד המפר, כי הצד נותן תוקף לחוזה ולא להיפך. שונה הדבר לגמרי בחובת יישוב הארץ, כחובת האמונה בקב"ה! בהגדרה, כל עצם יצירת עם ישראל מצאצאי האבות המאמינים בקב"ה, הינה למטרת יישוב הארץ על ידי העם שהינו זרע האבות ומאמינים באלוהי האבות. שליחות משה אחת היא ואינה ניתנת להפרדה – יציאה על מנת ליישב את הארץ. ללא הסכמתם לכך אין הקב"ה משחררם, והם נשארים עבדים במצרים ללא זהות לאומית וללא כל זכויות אישיות, ואולי אף נידונים לכליה על ידי פרעה (ההצעה שאין לסרב לה...). מכאן נובע, כי ברגע בו מתכחש עם ישראל לייעודו זה, אין לו זכות קיום, לא כעם ולא בכלל. בטל העם ודמו הפך, שהרי רק לשם כך הוגדר ונוצר! "פריבילגיה" זו אינה קיימת באף מצווה שנצטוו בסיני! מקור תוקף חובת יישוב הארץ הוא בהגדרת ויצירת העם. אין לערבב זאת עם חובות שקיבל העם על עצמו אחרי כן, כשהוא כבר עם בעל זכות קיום (ראה גם בהקדמה).

זה לא שארץ ישראל ניתנת במתנה לעם הקיים בזכות עצמו, אלא ההפך: ארץ ישראל היא הקיימת בזכות עצמה, ואילו עם ישראל, הוא אשר נוצר מתוך כוונת מכוון ליישב בו את הארץ! אנו רגילים לומר ש"ארץ ישראל", "עם ישראל" ו"תורת ישראל" קשורים כולם זה בזה. איני מבקש לשלול זאת, אלא אני מבקש "לסדר אותם על הסדר" –

קודם "ארץ ישראל" מקבלת קדושה עצמית על ידי מעשי האבות.

אח"כ נוצר "עם ישראל" כעם שהינו צאצאי האבות, מאמין באלוהי האבות ומיישב את הארץ בכדי לקיים את שבועת הקב"ה לעצמו ולאבות.

אח"כ מתחייב העם בברית סיני. אוסף חובות אלו מוגדר "מצוות". חובת יישוב הארץ, לעומת זאת, היא הנותנת תוקף לעם כעם. לכן, היא בסיסית בהרבה, ומחייבת את העם יותר מהמצוות שקיבל על עצמו אחרי כן.

הרחבה

כעת מובנת דאגת הרמב"ם, בחוששו שלכאורה, קיומו הנצחי של עם ישראל אינו מובטח, כי ברגע שלא יהא אף יהודי בארץ, באותו רגע יתבטל ויימחה העם? אלא שהרמב"ם בעצמו עונה בו במקום על שאלתו באמרו (ספר המצוות, מצוות עשה, מצווה קנ"ג): "חלילה לאל מלעשות זאת, לפי שכבר הבטיח שלא ימחה ולא ישרש את שארית האומה לגמרי". אז אנו יכולים "להירגע" – למרות שיש הירארכיה בחשיבות, קיומם של כל השלישיה "ארץ ישראל", "עם ישראל" ו"תורת ישראל" מובטח לעולמים.

כעת מובן מדוע אין הרמב"ם מונה ב"ספר המצוות" את יישוב הארץ כמצווה בין המצוות – למרות שיישוב ארץ ישראל על ידי עם ישראל מוזכר רבות בתורה, אי אפשר להורידו לדרגת מצווה, כי הוא הרבה יותר, הוא המטרה והתנאי הראשי בהגדרת עם ישראל, ומחייבם בדרגה שאין למעלה הימנה.³² לכן גם יש הגיון בקביעת הרמב"ם (ספר המצוות, מצוות עשה, מצווה קנ"ג), כי מצוות קידוש החודש ניתנת לקיום, רק אם מעורב בדבר כוחה של ארץ ישראל – בכך בא לידי ביטוי שמהותו וכוחו של העם באים לו מארצו ואינם בלתי תלויים.

מובן לאור זאת המדרש³³ המובא ברש"י על המקום (שמות יג, יח) "וַיִּחַמְּשִׁים עָלוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל, מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" – שרק אחד מחמשה יצאו – 80% מבני ישראל מתו בזמן מכת חושך! את הסיבה מבאר רש"י בפסוקי מכת חושך (שמות יב):

ולמה הביא עליהם חושך? שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלושת ימי אפלה, כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו.

הצעת הקב"ה הניתנת על ידי משה היא אכן "הצעה שאין לסרב לה"..." חיי העם תלויים בכך, פשוטו כמשמעו – חיים ממש. וכבר הרחבתי במאמר קודם³⁴, כי אין הקב"ה מתחשב בכמויות אלא באיכויות. לכן, הסתפק הקב"ה באותם 20% שכן הסכימו לצאת ממצרים לארץ ישראל. ואלה שלא רצו – לא רק שלא נגאלו אלא אף מתו. למה לא נשארו בחיים במצרים? אלא, כנראה, שבאמת אין לעם זכות קיום וחיים אלא בהקשר לארץ ישראל.

הרב משה צוריאלי³⁵, שם לב לכך שאותם 80% היו אמנם "עברים" לאומיים, כמפורש במדרש (ויקרא רבה, ל"ב), שלא שינו שמם או לשונם, לא הזדווגו למצרים ולא גילו סודות ישראל לגויים. בכל זאת הם מתו, לדעתו, עקב התכחשותם למתנת ארץ ישראל:

32. הרמב"ם עצמו עלה לארץ לזמן מסוים, וראה "אגרות הרמב"ם" – מהדורת הרב י. שילת, חלק א', עמוד רכה

33. מכילתא פרשת בשלח ומדרש תנחומא בשלח סימן א ומובא ברש"י על המקום, שמות יג, יח.

34. מאמרי "חיינו בתוך פאול אינטליגנטי אקטיבי רב ממדי" ב-"חידושי תורה @ NDS"

<http://www.nds.com/chidusheitorah>

כרך 5: עמוד 96 בחוברת, פסקה שניה מלמטה.

35. ראה מאמר "וללוי אמר..." לרב משה צוריאלי. נתפרסם באתר INN של ערוץ 7 בקטגוריית "יהדות":

<http://www.inn.co.il/Articles/Article.aspx/6984>

הוא יוצא מדיון בירושלמי:

מסופר בירושלמי... כאשר נסתלק אהרון נעלמו ענני הכבוד וביקשו כנענים להתגרות בישראל. ביקשו ישראל לחזור למצרים ונסעו לאחריהן שמונה מסעות... ורצו אחריהן שבט לוי והרגו בהם שמונה משפחות ואף הם הרגו בשבט לוי ארבע משפחות...

ושואל הרב משה צוריאלי:

יש לתמוה מאד... אדם המפחד מהאויב הכנעני פן יהרג אותו והוא נס על נפשו ורוצה לחזור למצרים, מגיע לו מוות?

ועונה:

מצאנו עונש מיתה למי שמסרב לבוא ולרשת את ארץ ישראל. על הפסוק "וַיִּחְמְשִׁים עָלָיו בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, מֵאַרְבַּע מִצְרָיִם" מבאר רש"י בשם חז"ל כי רק אחד מחמשה יצא וארבע חמישיות של העם מתו בשלושת ימי אפלה כי לא רצו לצאת.

ומגיע למסקנה:

אותם ארבע חמישיות, היו "עברים" לאומיים, כמפורש במדרש (ויקרא רבה, ל"ב), שלא שינו שמם או לשונם ולא הזדווגו למצרים ולא גילו סודות ישראל לגויים...

ולכן ה' הכחיד אותם, כי ההתנחשות למתנת ארץ ישראל היא מרידה בהקב"ה. כך מפורש כמה וכמה פעמים בספר יהושע (פרק כ"ב), וכך גם מפורש בתורה, שאמר כלב: "אך בה' אל תמרודו!" (במדבר יד, ט). כי כאן מקבלים אנו עלינו מלכותו של ה'. זה מפורש בכתובות (ק"י, ע"ב) שהיוצא מכאן כאילו אין לו אלוה. [וכן כתב רבי חיים ויטאל בספרו "עץ הדעת טוב", בסוף פרשת שלח, ד"ה שלח לך אנשים וכו' יש להקשות, דף ק"פ]. וכיון ששקול חטא זה ככופר בעיקר, ברור שיש בו עונש מוות. ולכן גם דור מרגלים מתו כולם במדבר.

הרב משה צוריאלי מרגיש כי ליישוב ארץ ישראל חשיבות מיוחדת. בעוד אי קיום מצווה מוגדר כעבירה (דהיינו הפרת התחייבות), הרי ההתנחשות ליישוב הארץ, היא ורק היא מוגדרת כ"מרידה" בקב"ה. הרעיון שהעליתי, מבאר, לדעתי, את ההבדל המהותי הזה. מובן גם, מדוע חמור מעשה המרגלים ממעשה העגל.

תנאי תמידי התלוי כ"חרב דמוקלס" על קיום עם ישראל

מה שעדיין לא הוסבר כאן בדעה אותה אני מנסה לייחס לרמב"ם, היא קביעתו, שבו ברגע שלא יהיה יהודי אחד בארץ ישראל, בטל העם היהודי לעולמים.

מכל המקורות הנ"ל, לדעתי, עדיין לא קל להוכיח זאת. לכאורה, מכך שבארבעים שנות נדודי עם ישראל במדבר הוא הוגדר כעם, נראה כי מספיק שהעם מתחייב ליישב את ארץ ישראל גם אם אינו נמצא בה כעת, כשם שהעם היה קיים משך 40 שנה במדבר. כמובן שהוא יבחן על כך מעשית כשיגיע הזמן לעלות לארץ...

התשובה הנראית לי, היא, שכנראה, דעת הרמב"ם היא שהקב"ה נשבע כי לאחר 400 שנות גלות תינתן הארץ לעולמים וברציפות לזרעו הנבחר של אברהם, אחרת, אין זו ממש נתינה – לכן דרושה רציפות יישוב הארץ על ידי עם ישראל מרגע הכניסה לארץ על ידי יהושע, אך לא לפני כן. לכן יכל עם ישראל להיווצר עוד טרם הכניסה לארץ. אך מרגע הכניסה ואילך אם ייפסק היישוב לרגע, זו הפרה של שבועת הקב"ה. לכן כשמעלה הרמב"ם אפשרות שכזו:

אילו הנחנו, למשל, שבני ארץ ישראל ייעדרו מארץ ישראל

מרגיע הרמב"ם מיד:

חלילה לאל מלעשות זאת, לפי שכבר הבטיח שלא ימחה ולא ישרש את שארית האומה לגמרי.

הבה נדגיש את הבשורה הטובה הנובעת מכך: זאת אומרת, שבשבעת הקב"ה, למעשה, "מכריחה" את הקב"ה לקיים את עם ישראל לעולמים. אחרת, תחולל שבועתו. עולה השאלה: הייתכן כי נציגות של יהודים בודדים בארץ ישראל, ולא של העם כעם, מהווה קיום שבועת הקב"ה?

התשובה הנראית לי, היא, שאמנם "נציגות" של בודדים בהיותה "מצב זמני" בלבד, עדיין אין בה הפרת השבועה מצד הקב"ה. ומה לגבי עם ישראל? – על סמך עקרון ההדדיות, נראה כי גם מצד עם ישראל אין בכך הפרת השבועה.

האם מצב בו יש נציגות מעטה בארץ ישראל יכול להימשך ולהפוך למעשה למצב קבוע ללא פעילות אקטיבית ליישוב הארץ, אלא מתוך "המתנה פסיבית" לנסיים גלויים מצד הקב"ה כקריעת ים סוף ומעמד הר סיני ולדמות פלאית – "משיח" – שתובילנו לארץ?

התשובה הנראית לי, היא, שאם אמנם אין בשהות של בודדים בארץ משום הפרת השבועה, אך **קיומה** של השבועה מצד הקב"ה וכן מצד עם ישראל, דורש תפקודו של עם ישראל בארץ ישראל כעם, זאת אומרת כעם ממשפחת העמים לפחות, זאת אומרת כעם חופשי, עצמאי וריבוני.

לדעתי, הצרות הרבות והגדולות שחזרו על עצמן משך שנות הגלות הארוכות עד להקמת מדינת ישראל, והקשורות בעליל לכך שלא הייתה לנו מדינה עצמאית, ממחישות, כי הקב"ה אינו מסתפק באי הפרה, אלא "דוחף" אותנו על ידי ה"מקריאות"³⁶, כדי שאמנם "נעזור לו" מבחירתנו החופשית לקיים את השבועה. לשואה, לדעתי, הייתה השפעה על האצת הקמת מדינת ישראל ב-1948 מתוך בחירה חופשית³⁷, הן של העם היהודי והן של אומות העולם (מצד העובדות ההיסטוריות היבשות נראה לי כי ללא השואה הייתה הקמת המדינה מתעכבת רבות, אם הייתה קמה בכלל... החלטת האומות בכ"ט בנובמבר לא הייתה ודאית מראש, וגם ידוע כי ערב הכרזת המדינה צלצל נשיא ארה"ב טרומן לכן גוריון וביקש לדחות זאת). לדעתי, יישוב הארץ הוא אמנם "הצעה שאין לסרב לה", וכש"מגיע הזמן", ז"א

36. מאמרי "חיינו בתוך פאזל אינטליגנטי אקטיבי רב ממדי" ב-"חידושי תורה @ NDS" כרך 5

37. שם עמוד 100, פיסקה המתחילה: "דוגמא ב".

כשמתרחש "קול דודי דופק"³⁸ – רצוי "לרכב על הגל"³⁹ ואלו שלא יגיבו למאורעות עלולים להיפגע. לדוגמא, רוב היהודים שנפגעו בשואה היו מאלו שנשארו באירופה⁴⁰ ומספר העולים לארץ טרם ולאחר השואה, היווה גורם משמעותי בהקמת המדינה.

החוטאים במעשה המרגלים לא מתו מיד. עונש קל מדי?

ביצוע הגזרה על עם ישראל במדבר ארך כ-40 שנה. אם עוונם כה חמור, מדוע לא מת דור יוצאי מצרים מיד?

מתן זמן לבניית דור אמיץ

התשובה הנראית לי היא לפי רעיון עקרוני של הרמב"ם, כי ה' בוחר לפעול בהתאמה עם טבע האדם, כמובא ב"מורה נבוכים" (חלק שלישי פרק ל"ב), שם, כדוגמא, הוא מתייחס למקרה שלנו:

כי כשם שאין בטבע האדם שישגדל בשעבוד העבדות בחומר ובלבנים וכדומה להם, וישטוף ידיו לשעתו מלכלוכם, וילחם עם ילדי הענק מיד; כך... וכמו שניהלם ה' בעיכובם במדבר עד שנתאמצו נפשותיהם כפי שכבר ידוע כי המדבריות ופראות הגוף מביאים אומץ והפך זה מביא מורך, וגם נולד עם אשר לא הורגל לכניעה ולעבדות, וכל זה היה בציוויים אלהיים על ידי משה רבנו: 'על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה'⁴¹.

לאחר מעשה המרגלים, כילה הקב"ה את כל הבוגרים מבין יוצאי מצרים מלבד יהושע וכלב. הקב"ה אמנם איפשר להם להגיע לגיל 60, על ידי ביצוע גזר הדין בשלבים על פני ארבעים שנה. המטרה בכך, לדעתי, לא כהקלה בדין, אלא במטרה לאפשר את חינוך הדור הצעיר ברוח של חופש ועצמאות, כדי שיהיו יותר כשירים מאבותיהם בנכונותם להלחם על כיבוש הארץ. צא וראה, שאבותיהם, שהורגלו בחיי עבדות במצרים, פחדו להיכנס לארץ, למרות שהכיבוש היה אמור להיות בנס על ידי הקב"ה כדברי משה (דברים א, ל): *"הֲיָהוּ אֱלֹהֵיכֶם הֵלֵךְ לִפְנֵיכֶם, הוּא יִלְחֶם לָכֶם: כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֲתֶכֶם, בְּמִצְרַיִם – לְעֵינֵיכֶם"*. בעוד בניהם נלחמו מלחמות רגילות, ואף כשהפסידו במלחמת העי לא נפלה רוחם!

רעיון זה, תואם לעקרון שהקב"ה פועל יותר לפי מטרות מאשר לפי שכר ועונש⁴² – יותר משיש פה עונש, יש פה מטרה, שכיבוש הארץ ייעשה על ידי עם בריא ואמיץ בנפשו. מאחר שהקב"ה מקדש את הבחירה החופשית ואינו משפיע על נפש האדם, מתברר, כי אין ביכולת הנפשית של אלו שגדלו כעבדים, להתמודד, לא מיד עם הפלשתים (שמות יג, ז): *"וַיְהִי, בְּשִׁלַּח פָּרְעֹה אֶת-הָעָם, וְלֹא-נָחַם אֱלֹהִים"*

38. ראה מאמרו של הרב סולובייצק "קול דודי דופק" בספרו "איש האמונה" וראה בויקיפדיה "קול דודי דופק"

39. ראה הקטעים "מה החיפזון" ו"מחיר ההחמצה" במאמרו של חנן פורת –

<http://midrasha.talmenashe.org.il/Sheurim/Kfiza.doc>

40. לא אדון מדוע רוב המהגרים, שהיגרו לארה"ב ולמזרח, לא נפגעו. נשים לב שהם אכן הגיבו למאורעות, וכי הגירתם לארצות אחרות לא פגעה בעצם הקמת המדינה.

41. רעיון זה כה יסודי בעיני הרמב"ם עד כי משילובו עם מקורות נוספים מהתנ"ך, הוא מסיק כי טעמן של מצוות הקרבנות והכרח בהם (מקדש, כהונה ולויה) הינו תחבולה לצורך "מטרה ראשונית" אחרת, וכי אין להן כל חשיבות עצמית כאשר אינן משמעותיות בקידום אותה מטרה ראשית:

<http://www.daatac.il/daat/mahshevt/more/c11-2.htm#2>

42. מאמרי "חיינו בתוך פאזל אינטליגנטי אקטיבי רב ממדי" ב-"חידושי תורה @ NDS" כרך 5 עמודים 83, 95-97.

דָּרַךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, כִּי קָרֹב הוּא: כִּי אָמַר אֱלֹהִים, פֶּן-יִנָּחֵם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה-וַיָּשֻׁבוּ מִצְרֵימָה, לֹא עִם יְלִידֵי הָעֵנָק אֶף לְאַחֵר שָׁנִים, וְאוּלֵי אֶף אִין בִּיכּוּלָתָם לִנְהַל חַיִּי עִם עֲצֵמָאֵי שְׂאִין לוֹ "אֲדוֹן" הַדּוּאָג לוֹ (בַּמִּדְבָּר יא,ד-ה) "וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ, גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמְרוּ, מִי יִצְלָנוּ בְּשָׂר. זָכְרָנוּ, אֶת-הַדָּגָה, אֲשֶׁר-נֹאכַל בְּמִצְרַיִם, חֹמֶם" וכפי הידוע – ניצחון הכלל והפרט תלוי ברוח האדם, לא בגוף ובנשק.

שאלות הקשורות לנושא

מהי מטרת שעבוד מצרים אם לא עונש?

ידועה הקושיה מדוע נגזר שעבוד מצרים – (נדרים ל"ב א): "אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו, ונשתעבדו בניו למצרים מאתיים ועשר שנים, מפני... ושמואל אמר מפני... ורבי יוחנן אמר...". גם הרבה ראשונים ואחרונים דנו בכך.

בהתאמה לעקרונו⁴² שהקב"ה פועל לפי מטרות (שכר ועונש באים בחשבון רק אם הם משרתים היטב מטרה רצויה) – האם ייתכן שלשעבוד מצרים היו מטרות, ולכן אינו "עונש"?⁴³

מהי מטרת התניית קיום העם?

מה המטרה המושגת בכך, שעצם יצירת עם ישראל תהיה מותנית בהתחייבות בלתי פוסקת של העם ליישוב ארץ ישראל, כך שעם ישראל חשוף, כל דורותיו, ל"פצצה מתקתקת" – מדוע לא איפשר הקב"ה לעם ישראל להתרבות ממשפחת יעקב, ולהיווצר באופן טבעי וחופשי מעבדות? מה המטרה בכך שהתרבות משפחת יעקב נוצרה בתנאי עבדות קשים ומוחלטים ("כור הברזל"), והגדרתם כעם חופשי והוצאתם, בהתאם, לחירות, ניתנה להם בנס גלוי על ידי הקב"ה, כשהיא מותנית בהתחייבות תמידית ליישוב ארץ ישראל?

מהי מטרת הצורך לכבוש את הארץ מעמים זרים?

באופן טבעי, יש זיקה בין עם לארצו – מה המטרה המושגת בכך, שיש על עם ישראל לכבוש את ארצו משבעת העמים – הרי ה' ייעד את ארץ ישראל לעם ישראל, אז מדוע לא איפשר הקב"ה לעם ישראל להתפתח באופן טבעי בארץ ישראל ממשפחת יעקב, או שהארץ תהא ריקה לקראת כניסת

43. לגבי מטרה לשעבוד מצרים שאינה עונש, ישנו גם רעיון עצמאי של פרופ' נחמה לייבוויץ במבוא לספרה "עיונים חדשים בספר שמות" – "זריעת זרע, שכשיצמח, יחולל תנועה בכוון של חיסול העבדות בעולם" – הקב"ה רצה "לשתול בעולם" עם שיתנגד התנגדות טבעית לרעיון העבדות, עקב תפוצתה הרחבה מאד של העבדות בעולם (רק לפני כמאתיים שנה היתה מלחמת שחרור העבדים בארה"ב. עד היום לא תמה העבדות) ורצונו של הקב"ה לפעול בעולם בדרכים טבעיות. לכן העביר הקב"ה את העם "התנסות טראומטית מכוננת במה שהתורה אומרת לשלול" – כדי שנשנא את העבדות בכללה ולא רק את העובדה שאנו היינו עבדים. שעם ישראל מבחירה חופשית ירצה שאף אחד לא יהא עבד... שכולם יהיו בני חורין. (בהערה הבאה אני מסביר מדוע, לדעתי, כה מתנגד הקב"ה לעבדות עד כי יטרח בתכנון גדול וארוך טווח שכזה) לכן, כדי להשפיע בכיוון המעטת תופעת העבדות בעולם באופן "טבעי" בלא להתערב בבחירה החופשית של העמים, בחר הקב"ה "לשתול" בעולם עם שיתנגד לעבדות כלשהי ויפיק בעצמו את רעיונותיו.

לדעתי, רעיונה של פרופ' נחמה לייבוויץ יכול להיות תוספת אך אינו יכול להיות מטרה ראשית, מכיוון שאינו מנמק את השתלשלות העניינים הכוללת – למשל, מדוע הודיע ה' על השעבוד לאברהם בתשובה לשאלתו (בראשית טו,ח) "אֲדֹנָי יְהוִה, בָּקָה אֲדַע כִּי אֵיךְ־שָׁנָה? אֵיךְ זֶה מִתְקַשֵּׁר לַנִּסִּים הַנּוֹרָאִים שֶׁל 10 הַמִּכּוֹת וַיֵּצֵאת מִצְרַיִם; וְכֵן, מִדּוּעַ רֵעִיוֹן זֶה אֵינוֹ מוֹחֵר כָּלִּל בְּשִׁלּוּחַת מֹשֶׁה.

עם ישראל? האם המכשול של התיישבות עמים זרים בארץ נוצר, שלא בכונה, עקב התיישבותם בארץ, טרם בחירת ה' באברהם, או שמא נעשה בכונת מכוון?

הרי התורה קושרת לאום עם ארץ – (בראשית יח) "מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אֵיִי הַגּוֹיִם, בְּאַרְצָתָם, אִישׁ לְלִשְׁנֹוֹ – לְמִשְׁפָּחָתָם, בְּגוֹיָהֶם", (שם יב) "אֵלֶּה בְנֵי-חָם, לְמִשְׁפָּחָתָם לְלִשְׁנָתָם, בְּאַרְצָתָם, בְּגוֹיָהֶם", (שם ילא) "אֵלֶּה בְנֵי-שָׁם, לְמִשְׁפָּחָתָם לְלִשְׁנָתָם, בְּאַרְצָתָם, לְגוֹיָהֶם" – מדוע מייעד ה' לעם ישראל מסלול שונה?

תשובות להבהרת העניין

כדי לענות על שאלות אלו, אזכיר את דעתו, שהקב"ה מקדש את רעיון הבחירה החופשית.⁴⁴ על סמך זאת, אפתח מספר רעיונות – אשר יחדיו – ירכיבו תשובות.

קיום השבועה בלא לגרוע מעקרון הבחירה החופשית (עונה על 2 השאלות הראשונות)

לפי מאמרנו זה, ניתן לראות מטרה בשעבוד מצרים – כך יצר הקב"ה את התנאים, המאפשרים לו להציע "הצעה שאין לסרב לה". ומה מחייב את הקב"ה להציע הצעה שכזו?

לקב"ה "יש בעיה": איך ימלא את שבועתו לאבות ולעצמו? קיום התחייבות הקב"ה ("נשאתי את ידי") לאברהם, בברית בין התתרים, תלוי, למעשה, לא רק בבחירה החופשית של עם ישראל, להיכנס וליישב את ארץ ישראל באופן חד פעמי, אלא בבחירתו של עם ישראל עד סוף הדורות, האם להוסיף ולהמשיך ביישוב הארץ. איך יקיים הקב"ה את שבועתו, בלא לפגוע ברעיון הבחירה החופשית?⁴⁴ אברהם כנראה הרגיש בכך, ולכן שאל "אֲדֹנָי יְהוֹה, בְּמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה?" – איך יבטיח הקב"ה דברים התלויים בבחירה חופשית, ועוד לא רק של אנשים בודדים אלא של אומה שלמה? כדי להבטיח את קיום שבועתו לאבות, בוחר הקב"ה לקבל התחייבות לדורי דורות מעם ישראל, ולא סתם התחייבות שניתנת להפרה... לכן בחר הקב"ה להציע הצעה, שלדורי דורות "אין לסרב לה". רק כשאיום קיומי כזה תלוי כ"חבר דמוקלס" על עם ישראל, יכול הקב"ה, גם להבטיח שעם ישראל יממש לדורי דורות את שבועת הקב"ה לאבות, וגם לא לשלול מעם ישראל את הזכות והאפשרות אשר העניק

44. מאמרי "חינו בתוך פאזל אינטליגנטי אקטיבי רב ממדי" ב"חידושי תורה @ NDS" כרך 5 עמודים 87-86. מטרת העיקרון שהקב"ה כמעט תמיד נותן לאדם בחירה חופשית הוא כמטרת התנגדות הקב"ה לעבדות: כל השפעה על הרגשת חופש מלא מחבלת במטרת בריאת האדם. מטרת בריאת האדם היא לצפות איך ממשיך האדם את מעשה הבריאה, כאלוהים, על ידי יצירה ואמצאה שאין לחזותם מראש בכל תחומי ההגות, האמונות, המדע וכדומה. לשם כך העניק הקב"ה לאדם נשמה אלוהית ממש. כמקורה האלוהי, נשמה זו תיצור במיטבה אך ורק מתוך הרגשת חופש. כמקורה האלוהי, אין לחזות מראש עד כמה היא מסוגלת, מה תהינה בחירותיה ומה תיצור כל אדם הינו ייחודי ואין לדעת מה אנו מפסידיים אם לא ניתנת לו האפשרות לפעול במיטבו. התערבות בבחירה החופשית וכן עבדות מקלקלות את יכולת היצירה. לכן בוחר הקב"ה לא לדעת מראש, זאת אומרת לא להשפיע ישירות על בחירתו האדם אלא במקרים קיצוניים יחידים במינים כגון הקשחת לב פרעה בחמש המכות האחרונות. לכן הקב"ה גם מעדיף את חיסול העבדות. כי אין לדעת מה נפסיד אם לא ינשים האדם, כל אדם, את מיוחדותו שאינה ידועה מראש.

הקב"ה לצמיתות לבני האנוש – הזכות והאפשרות לבחירה חופשית – על ידי העמדתם בפני דילמה קיומית, כאשר, הן החיים עצמם – והן קיומם כעם – מותנים ביישוב הארץ. כך ניתן להבטיח, שמרצונם החופשי, יבחרו הן לחיות והן לחיות כעם – זאת אומרת – ליישב את ארץ ישראל.⁴⁵

לחיצוק הסברנו, נצטט את הרמב"ם ב"מורה נבוכים" באותו מקום (חלק שלישי פרק ל"ב):

והתשובה על כל שלוש השאלות הללו וכל שהוא מסוג תשובה אחת כללית, והיא: שכל הנסים, ואף על פי שהן שינוי טבע של מצוי מאחד הנמצאים, **הרי טבע אישי בני האדם לא ישנה אותם ה' כלל על דרך הנס.** ובגלל **היסוד הגדול** הזה אמר 'מי יתן והיה לבבם זה להם'.

כלומר, הקב"ה מקפיד מאד על עקרון הבחירה החופשית. כל עוד אין השפעה חיצונית על טבע האדם, אין כאן פגיעה בבחירה החופשית.

ייתכן, שבכך גם ענינו על השאלה הראשונה – מה פשר גזירת העבדות – הרי אברהם, בסך הכל רצה "להיות בטוח", כבר עכשיו, שהקב"ה אמנם יקיים את הבטחתו, בעוד תשובת הקב"ה ה"מבטיחה" שעבוד צאצאיו וניתוקם מארצם משך מאות שנים, נראית לכאורה, כעונש נוראי ועוד ללא כל פרופורציה! רעיונו מסביר שאין כאן עונש. יש כאן פתרון לצורך השגת מטרה שאינה פשוטה כלל.⁴⁶

תחבולה שתביא את עם ישראל למלא את ייעודו מבחירה חופשית (עונה על כל 3 השאלות)

נבחר רעיון זה באמצעות "משל" – על ידי העלאת שאלה משנית, ותשובה עליה:

שאלה משנית: מדוע גורם הקב"ה שחיי גדולי האומה תלויים על בלימה?

קיימת שאלה נוספת, שלכאורה אינה קשורה: מדוע גרם הקב"ה עוגמת נפש לצדיקים, שרק לאחר תפילתם נושעו? – למשל, לאמהות האומה גרם הקב"ה להיות תחילה עקרות, עד לתפילה מרובה? נזכור, כי גם משה רבנו לא היה נולד, אלמלא שכנעה אחותו הבכירה את אביו לשאת את אימו מחדש, וגם אימו ילדה אותו בנס גדול משל שרה, כי בת 130 היתה! (רש"י שמות ב,א):

וייקח את בת לוי – פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה, וחזר ולקחה. וזהו 'וילך', שהלך בעצת בתו שאמרה לו 'גורתך קשה משל פרעה. אם פרעה גזר על הזכרים ואתה גם כן על הנקבות'. ואף היא נהפכה להיות נערה. ובת 130 שנה היתה. שנולדה בבואה למצרים, בין החומות, ומאתיים ועשר נשתתו שם, וכשיצאו, היה משה בן 80 שנה. אם כן, כשנתעברה ממנו היתה בת 130 שנה וקורא אותה "בת לוי".

45. אם נשאל – אם זו "הצעה שאין לסרב לה", אזי איך אפשר לקרוא לכך "בחירה חופשית"?

נשיב על כך בהסבירו – העמדת אדם או עם בפני ברירה קיומית אינה פוגעת בעקרון הבחירה החופשית כי עדיין ביד האדם או האומה לבחור במוות. גם כשנשק מכוון אליו יש לאדם בחירה האם להיכנע או למות. שלילת הבחירה החופשית היא או על ידי כבילת הגוף והזזת האברים על ידי גורם חיצוני שאז האדם כלל אינו בא לידי ביטוי כאדם, או על ידי שליטה של גורם זר על הבחירות הנעשות בשכל האדם – באמצעות היפנוזה, שטיפת מוח וכדומה, כדוגמת "ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים".

46. אם נשאל מה מטרת האמירה (בראשית טויד) "ואתחבר-כן יצאו, בְּרִכָּשׁ גָּדוֹל" נוכל לענות כי היות והצדיקים חסים על רכושם שהושג בעמל ובהתאם שואפים לצדק ממנו בין בני אדם, הדיע ה' לאברהם כי דיאג שצאצאיו לא יקופחו מבחינה כספית על עמלם.

וכן, גם חנה, אם שמואל הנביא, הייתה עקרה עד לתפילתה. גם חייהם, של לפחות חלק מאבות האומה, היו כרוכים במאבקים ו\או בהצלחות בנס – אברהם (מול פרעה, אבימלך וארבעת המלכים), יצחק (ההצלה מחיציו של אחיו ישמעאל וההצלה בעת העקידה), יעקב (מול עשיו ולבן), יוסף (מול אחיו, אשת פוטיפר ובית הסוהר), משה (מול חרב פרעה בבריחתו ממצרים וחרב המלאך בחזרתו למצרים), דוד (מול האריה, הדב, גוליית ורדיפות שאול). חזרת השאלה: מהי מטרת הצורך בניסים, במאמצים ובתפילה, הן כדי ליצור, והן כדי להמשיך ולקיים את חייהם של אבות ואמהות האומה ורבים מגדליה?⁴⁷

תשובה לשאלה המשנית – כדי להמריצם למצות את מלוא הפוטנציאל הגלום במ
התשובה המוצעת היא, כי אנשים בעלי יכולת יוצאת דופן, צריכים לדעת, כי חייהם לא באו להם בצורה נורמלית כבני אדם מן השורה – הם, בעצם, מבחינה סטטיסטית טבעית, לא היו אמורים להיוולד, ואולי אף לא היו אמורים לשרוד. עליהם להפנים, שהן יצירת חייהם, והן המשך קיומם היומיומי, אופשרו על ידי נסים – על ידי התערבות יזומה ומיוחדת של הקב"ה, וזאת כדי שידעו שחייהם יועדו להיות חיים של ייעוד – "אין לבזבז חיים שניתנו בנס". ערנות אבחנה והבנה זו, תמריץ אותם לנצל באופן מירבי את הפוטנציאל הענק הגלום באישיותם. לדוגמא, סיפרו על הילדים, יהודי וחפציבה מנוחין, כי הוריהם אמרו להם "מי שנולד מוכשר כל כך אסור שיבזבז את חייו", והם, אמנם, העדיפו בילדותם לנגן בכינור ללא הפסק, כאשר כל חבריהם שיחקו, וכך מימשו את עצמם. ללא זאת, להם, אמנם, היו חיים קלים, אך העולם היה מפסיד...

זאת אומרת – איך יודא הקב"ה שאדם מוכשר, במידה יוצאת דופן, אמנם יממש את ייעודו ולא יבזבז את זמנו בחיים רגילים (שיהיו, באופן טבעי, קלים מאוד עבורו וללא מאמץ. ואולי יתפתה לכך)? מתברר, שיש דרכים להסב את תשומת לב האדם לכך – על ידי נתינת חייו "במתנה" – ואז מעצם הכרת הטוב – יבוא האדם לממש את חייו.

מטרת שעבוד מצרים, ההתניה והצורך לכבוש: המרצת העם למימוש הפוטנציאל הגלום בו

כשם שקיומם הניסי של "אבות האומה" עוררם לממש את הפוטנציאל הגלום בהם, ולהרים תרומה גדולה לאנושות, כך גם לגבי "עם ישראל":

בניגוד לעמים אחרים, שחירותם טבעית, וארצם שייכת להם טבעית, כי הם נולדו בה, עם ישראל קיבל, הן את הגדרתו וחירותו והן את ארצו, באופן "לא נורמלי". גם עצם חייו וגם ארצו – הם מתנה ניסית תמידית מהקב"ה.

ההתחייבות ליישוב ארץ ישראל מזכירה לעם, כי הינו עם שנולד בנס, ובנוסף גם קיומו בארצו אינו טבעי ככל עם, היות ונולד "ללא ארץ", ויש צורך בכיבוש התמידי מיושביה המקוריים (גם בימינו!).

47. הרצאת פרופ' אוריאל סימון מבר-אילן: "הגדת פסח – איך הייתה נראית לו נוסדה על פי המקרא". כללה (1) את הגדרת המושג "התנסות טראומטית מכוננת במה שהתורה אומרת לשלול", כמו גם הנחתו שזו דרך מקובלת בידי הקב"ה על מנת להשפיע על עמדת בני האדם לגבי נושאים מסוימים [תוספת שלי – כנראה כדי לא לפגוע בעקרון הבחירה החופשית]. (2) את הרעיון שלגבי אישים או עם בעלי יכולות יוצאות דופן, גורם הקב"ה שהן חייהם והן קיומם אינם מובנים מאליהם – כדי שיוורו לממש את הפוטנציאל הגבוה הטמון בהם.

הצורך בעזרה ניסית תמידית מצד הקב"ה, הן לקיומו הפיזי של העם – חייו וחירותו, הן למימוש זכותו לארצו, מזכירה תמידית לעם, כי לכן "נדרש ממנו יותר" – **נדרש ממנו לתרום לעולם עד כדי כך שיהא ראוי הן לחירותו והן לארצו**. לכן הוריד ה' את יעקב ובניו למצרים, כדי שעם ישראל ייוולד מחוץ לארצו. לא נולדנו כעם בארץ ישראל. אנו מהגרים. איננו יכולים לטעון כי ארצנו שייכת לנו טבעית. דוד בן גוריון חרת במגילת העצמאות את כמיהתו לנורמליזציה, ופתח: "בארץ ישראל קם העם היהודי, ובה עוצבה דמותו הרוחנית והדתית". אך המציאות הפוכה – העם נולד לא באופן טבעי, ככל העמים, אלא במצרים, על ידי ניסים גלויים ונוראים (עשרת המכות וקריעת ים סוף), ודמותו הרוחנית והדתית עוצבה משך עשרות שנים תוך חיי נדודים, ללא ארץ כלל, אלא במדבר נורא, כשקיומו הפיזי כרוך בניסים גלויים יומיומיים (המן והבאר, עמוד הענן ועמוד האש ועוד). רק לאחר שנוצר, ולאחר 40 שנה (!) בהן עוצבה דמותו הרוחנית והדתית, כבש העם את ארץ ישראל מידי העמים שגרו בה, והתמקם בה.

אם כל הקשור בחיי העם – הן לידת העם והן מיקומו בארצו, יהיו תמיד וברציפות מאת ה' בניסי ניסים, אם עם ישראל יהא חייב בתמידות את חייו, חירותו וארצו לה', אזי יהא העם **ער לצורך להיות ראוי לכך**, ואז לא יחיה ללא מטרה מעבר לקיום שוטף בארץ ישראל, אלא גם יממש את הפוטנציאל הגלום בו, ויתרום לכלל האנושות כפי הכשרונות הגלומים בו.

מיכאל לאב, אב לשלושה, הינו בוגר ישיבת היישוב החדש בתל אביב משנת 68. המשיך בישיבת "בית התלמוד" בירושלים. סיים לימודי הנדסת חשמל בטכניון במסגרת העתודה האקדמית. שרת בחיל הים בנושאי מכ"ם, סונאר והדרכת מערכות ממוחשבות. עבד באוניברסיטה העברית, באלת"א ובתע"א, בתדיראן תקשורת וב-ECI. עובד ב-NDS מאז 2001. לימד דף יומי בביכנ"ס "זכרון יוסף" בהר-נוף. למד במכון אדלר ובבי"ס לאימון Emotion. מתעניין במחשבת ישראל וביחסי אנוש. מוקיר את המרצת NDS להעמיק בהגות יהודית. ישמח להתעניינות במאמריו: mlev@nds.com